

FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE

INFORMACIJA

**"Analiza upisne politike u srednjoškolskom obrazovanju u
Federaciji Bosne i Hercegovine s aspekta potreba
tržišta rada"**

Mostar, novembar/studeni 2013. godine

UVOD

Programom rada Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke za 2013. godinu predviđena je izrada Informacije "Analiza upisne politike u srednjoškolskom obrazovanju u Federaciji Bosne i Hercegovine s aspekta potreba tržišta rada" radi dostavljanja iste Vladi Federacije Bosne i Hercegovine na razmatranje.

Cilj izrade Informacije jeste analiza usklađenosti upisne politike u srednjem obrazovanju sa potrebama tržišta rada. Budući da u Federaciji Bosne i Hercegovine već dvije decenije imamo visoku stopu nezaposlenosti, nameće se pitanje uloge koju obrazovanje ima u održavanju ovako nepovoljnog stanja na tržištu rada. Nastavni planovi i programi, kvalitet izvođenja nastave, kvalitet nastavnih sredstava i opreme u školama, stanje školskih objekata i kabineta za praktičnu nastavu, zastupljenost i kvalitet praktične nastave i upisna politika samo su neki od faktora koji se odnose na sektor obrazovanja, a utiču na ponudu radne snage na tržištu rada nakon završetka obrazovanja. Predmet ove Informacije je samo jedan od gore navedenih faktora koji mogu uticati na tržište rada, a to je upisna politika. S druge strane, potrebno je navesti da se ovdje radi o međudjelovanju ova dva faktora: upisne politike i tržišta rada. Naime, upisna politika utiče na tržište rada jer se njome planiraju vrste obrazovnih programa koji će se izučavati u institucijama formalnog obrazovanja i određuju upisne kvote za svako od profila obrazovanja koji se nude u ovim institucijama. Stoga, upisna politika u dobroj mjeri diktira ponudu radne snage na tržištu rada. S druge strane, tržište rada bi trebalo da utiče i na upisnu politiku prvenstveno preko pokazatelja o suficitarnim i deficitarnim zanimanjima, o čemu bi se trebalo voditi računa prilikom izrade planova upisa u obrazovne ustanove.

Ipak, radi adekvatne razrade predmeta Informacije, razmatrat će se i širi kontekst međusobne povezanosti obrazovanja i tržišta rada. Shodno navedenom, u Informaciji će se razmatrati: povezanost obrazovnog sistema i tržišta rada; stanje na tržištu rada; politike Evropske unije koje se odnose na usklađivanje obrazovanja i tržišta rada; upisna politika u kantonima u Federaciji BiH; kompatibilnost nastavnih planova i programa sa znanjima i vještinama potrebnim tržištu rada; primjena legislative koja se odnosi na srednjoškolsko obrazovanje; saradnja obrazovnih institucija i zavoda za zapošljavanje i profesionalna orientacija.

Informacija je rađena na osnovu planova upisa učenika u srednje škole za školsku 2013/14. godinu po kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine, podataka Federalnog zavoda za zapošljavanje iz oktobra 2013. godine o nezaposlenim osobama po zanimanjima III i IV stepena. Pored toga, za izradu Informacije korišteni su podaci dostavljeni od: Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i športa Posavskog kantona, Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona i Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo.¹

¹ Tražene podatke nisu dostavili: Srednjobosanski kanton, Zapadnohercegovački kanton i Kanton 10.

1. Povezanost obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada

Fragmentiranost obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini dovela je do toga da je u opticaju 14 obrazovnih politika koje po raznim osnovama nisu komplementarne, a u nekim slučajevima su i suprotstavljene. Navedeno stanje dovelo je do toga da ne postoji dovoljna i adekvatna vertikalna i horizontalna prohodnost obrazovnog sistema. Posebno se kao nedostatak obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini pokazao vrlo slab nivo koordinacije različitih subjekata obrazovnih vlasti. Mada Ministarstvo civilnih poslova BiH koordinira ovu oblast na nivou države, obrazovanje je u nadležnosti kantona u Federaciji BiH, entiteta Republika Srpska, te u nadležnosti Brčko Distrikta BiH. U Federaciji BiH svaki od 10 kantona ima svoje zakone koji uređuju oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. U RS-u su, također, svi nivoi obrazovanja pravno regulirani entitetskim zakonodavstvom. Brčko Distrikt BiH, kao posebna organizaciona jedinica u BiH, ima svoje zakone koji reguliraju svaki od četiri nivoa obrazovanja. Ovako decentraliziran sistem onemogućava jednoobrazan pristup obrazovnim politikama, pojačava razlike u razvoju ljudskih potencijala u različitim dijelovima Bosne i Hercegovine, te generira niz problema u hijerarhiji nadležnosti, odgovornosti i koordinacije.

U Strateškim pravcima razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini 2008-2015, kao ključnom dokumentu koji govori o obrazovnom sistemu u BiH sa projekcijama njegovog daljeg razvoja, govori se i o srednjem obrazovanju koje je podijeljeno na opće i stručno srednje obrazovanje. Apostrofiraju se gimnazije kao dobra osnova za nastavak školovanja na visokoškolskim ustanovama ili za uključivanje u programe oposobljavanja za rad, ali se predlaže i modernizacija i inoviranje gimnazijskih planova i programa.

Kada je, pak, riječ o srednjem stručnom obrazovanju i obuci, konstatira se da je proces reforme ovog vida obrazovanja veoma spor u „pogledu modernizacije nastavnih planova i programa“, ali i da je napravljena racionalizacija izvjesnog broja zanimanja i da su za pojedina zanimanja urađeni novi nastavni programi po modularnom principu. „S druge strane, učenici koji završavaju ove škole ne dobivaju odgovarajuće opće znanje i nisu pripremljeni da se suoče sa izazovima koje nosi tržište rada, ne samo u Bosni i Hercegovini nego i šire.“² Kako je stručno obrazovanje i obuka ključni generator ekonomskog i društvenog oporavka i daljeg razvoja Bosne i Hercegovine i njene integracije u EU i globalne svjetske procese, proces reforme srednjeg stručnog obrazovanja i obuke je neophodno nastaviti, jer je cilj razvoja srednjeg stručnog obrazovanja i obuke osiguranje sposobne radne snage i podrška inovacijama u proizvodnji.

Također, i organizacija i nadležnosti sektora rada i zapošljavanja oslikavaju političku i pravnu strukturu BiH. Odjel za rad i zapošljavanje pri Ministarstvu civilnih poslova BiH nadležan je u ovoj oblasti na državnom nivou i njegova je uloga koordinirajuća. Donošenje, provođenje i monitoring politika u oblasti rada i zapošljavanja je u nadležnosti entiteta te Brčko Distrikta BiH, odnosno Federalnog ministarstva rada i socijalne politike za Federaciju BiH, Ministarstva za rad i boračko-invalidsku zaštitu RS-a, te Odbora za zapošljavanje u Vladi Brčko Distrikta BiH. U Federaciji BiH nadležnosti su na kantonalm nivou.

² Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008.-2015, str.31.

Javne službe zapošljavanja igraju važnu ulogu na tržištu rada, te su u kontekstu teme kojom se ova analiza bavi važne zbog:

- a) posredovanja između ponude i potražnje na tržištu rada;
- b) prikupljanja i distribucije najnovijih informacija o tržištu rada.

Komunikacija između sektora rada i zapošljavanja i sektora obrazovanja o stanju na tržištu rada obavlja se putem javne službe za zapošljavanje. Javna služba za zapošljavanje BiH sastoji se od institucije na državnom nivou - Agencija za rad i zapošljavanje BiH, entitetskih zavoda za zapošljavanje – Federalni zavod za zapošljavanje u FBiH i Zavod za zapošljavanje RS-a, te Agencije za rad Brčko Distrikta BiH. Zavodi za zapošljavanje na entitetskom nivou informacije o stanju na tržištu rada dobivaju od kantonalnih, odnosno općinskih službi za zapošljavanje.

2. Stanje na tržištu rada – problemi i perspektive

Prema zbirnim podacima za Bosnu i Hercegovinu, u strukturi nezaposlenih najveći udio čine lica sa završenim **III stepenom obrazovanja (KV)**, koji iznosi 34,82%, zatim slijede **nekvalifikovani radnici (NKV)** sa 30,08%, **potom lica sa srednjom stručnom spremom IV stepena** 25,01%, nakon toga dolaze lica sa univerzitetskim obrazovanjem (VSS) 5,51%, iza toga slijede polukvalifikovani radnici (PKV) 2,11%, potom lica sa višom stručnom spremom (VŠS) 1,38%, zatim visokokvalifikovani radnici (VKV) sa 0,72% i na zadnjem mjestu su osobe sa nižom stručnom spremom (NSS) 0,35%³. Pored navedenog, u Analizi tržišta rada i zapošljavanja u Federaciji BiH u 2012. godini ustanovljeno je da su, u pogledu starosne strukture nezaposlenih, mladi u dobi od 15 do 24 godine u najlošijem položaju s obzirom na to da je stopa nezaposlenosti u ovoj starosnoj grupi čak 63,1%.⁴ Dakle, iz prezentiranih podataka može se zaključiti da su među grupama sa najvećom stopom nezaposlenih upravo osobe sa završenim srednjim obrazovanjem III i IV stepena i mladi, što ukazuje na neophodnost boljeg usklađivanja srednjeg obrazovanja i tržišta rada kako bi se prevazišlo ovako nepovoljno stanje.

U Bosni i Hercegovini, pa tako i u Federaciji BiH, posebno je izražen problem dugoročne nezaposlenosti. Prema „Analizi tržišta rada i zapošljavanja u Federaciji BiH u 2012. godini sa procjenama za 2013. godinu“ Federalnog zavoda za zapošljavanje, navodi se da je „svega 17,6% nezaposlenih osoba nalazilo posao u periodu do 12 mjeseci, a čak 82,4% nezaposlenih tek nakon pet godina, što je prije svega posljedica strukturne nezaposlenosti u BiH“.⁵ Istovremeno, zbog izražene dugoročne nezaposlenosti, većina registriranih nezaposlenih osoba posjeduje zastarjela znanja, vještine i kompetencije. Dakle, za nezaposlene nije samo problem u tome što su njihova zanimaњa suficitarna na tržištu rada, nego su često i znanja, vještine i kompetencije koje posjeduju neadekvatne da se nose sa izazovima savremenih profesija i brzih naučno-tehnoloških promjena koje se odražavaju i na svijet rada.

³ Agencija za rad i zapošljavanje BiH: Istraživanje tržišta rada u BiH u cilju utvrđivanja usklađenosti obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada u 2012. godini, str. 14. (2012). str. 13. (2012).

⁴ Federalni zavod za zapošljavanje: Analiza tržišta rada i zapošljavanja u Federaciji BiH u 2012. godini sa procjenama za 2013. godinu, str. 7. (2013).

⁵ Ibid., str. 7. (2013).

U pogledu vrste vještina koje se stiču kroz obrazovni sistem, prema podacima Svjetske banke, poduzeća imaju ozbiljne primjedbe u odnosu na kvalificiranost i obučenost radne snage neposredno po završetku školovanja, gdje je posebno istaknut problem srednjeg usmjerenog obrazovanja koje daje samo usko specijalizirane vještine za potencijalni „prvi posao“, a ne daje dovoljno široko obrazovanje za buduće promjene poslova i zanimanja.

3. Politike EU u oblasti usklađenosti obrazovanja i tržišta rada

I sama Evropska unija suočena je sa mnogobrojnim izazovima koje nosi neumoljiva globalna konkurenca. Odgovor na te izazove Evropska unija traži u implementaciji i promociji stručnog obrazovanja i obuke koji postaju krucijalni u pripremi pojedinca za izazove tržišta rada. U skladu s tim, aktivnosti na povezivanju obrazovanja i tržišta rada kroz stručno obrazovanje i obuku pomažu da se osiguraju vještine, znanja i kompetencije neophodne za potrebe tržišta rada. Kopenhagenška deklaracija donesena je 2002. godine, a osnova za njeni djelovanje je saradnja 31 zemlje Evrope na jačanju stručnog obrazovanja i obuke. Evropska strategija zapošljavanja zavisi od kontinuiranog praćenja tržišta radne snage koje se ostvaruje kroz godišnje izvještaje o zaposlenosti u Evropi. Ovi izvještaji se koriste za stvaranje buduće strategije zapošljavanja i politike za kvalitet radnih mesta, povećanu produktivnost te ulaganja u ljudski kapital. U okviru EU, Evropska služba za zapošljavanje osigurava informacije, savjete i plasman posla za radnike i poslodavce s ciljem osiguranja mobilnosti radne snage. Ona, također, osigurava podatke o viškovima radne snage i deficitu u različitim sektorima s ciljem unapređenja rada izvan granica, te doprinosi zajedničkom evropskom tržištu radne snage. Pored toga, Evropski socijalni fond radi na unapređenju radnih vještina, a prema tome i radnih sposobnosti, pomoći u borbi protiv nezaposlenosti, promicanju radnog usavršavanja koje stimulira prilagodljivost radnika očekivanjima na savremenom tržištu rada. U naprednim privredama, kao što su one u zemljama EU, znanje, tj. istraživanje i razvoj, te inovacije i obrazovanje, ključni su pokretač rasta produktivnosti i razvoja društva. Znanje povezano s potrebama tržišta rada i izazovima globalne ekonomije glavni je faktor s kojim Evropa može osigurati konkurentnost u globalnom svijetu, gdje se drugi nadmeću s jeftinijom radnom snagom i bogatijim prirodnim resursima.

4. Upisna politika i potrebe tržišta rada za određenim zanimanjima

Podaci dobijeni od kantonalnih ministarstava obrazovanja u vidu odgovora na pitanja koja je Ministarstvo dostavilo istim, ukazuju na odnos upisne politike i potreba tržišta rada za određenim zanimanjima. Pored odgovora koje su nam dostavila ministarstva obrazovanja i nauke u Federaciji BiH⁶, u ovom dijelu Analize dajemo i podatke za pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u usporedbi sa planom upisa tih zanimanja u određenom kantonu.

⁶ Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Posavskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona i Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo.

4.1. Unsko-sanski kanton

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona navodi kako se učenici upisuju u prvi razred srednje škole na osnovu javnog konkursa koji se objavljuje u dnevnim novinama. U konkursu se navodi broj kandidata po školama i zanimanjima, kao i kriteriji. Kod raspisivanja konkursa uzima se u obzir mišljenje udruženja poslodavaca i stanje na tržištu rada. Na javnu raspravu o upisu pozivaju se socijalni partneri, a gdje god je to moguće, uvažava se njihov stav. Uvedena je i obaveza svake škole da u obrazloženju Plana upisa navede i podatke sa evidencije Službe za zapošljavanje za zanimanja koja su predviđena Planom upisa. Na nivou kantona nije formirano tripartitno savjetodavno vijeće, ali je u postupku izrade akta koji će to omogućiti kako bi se implementirao član 5 (2) Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini⁷. Tripartitno vijeće činili bi predstavnici poslodavaca, sindikata i Vlade Unsko-sanskog kantona. Na nivou škole nisu formirana savjetodavna vijeća koja, prema istom zakonu član 18 (1), trebaju biti izabrana od predstavnika lokalnog tržišta rada koje je u vezi s obrazovanjem određenih profila zanimanja. Savjetodavno vijeće pomaže školi u planiranju sadržaja njenih programa, savjetuje školu o svim pitanjima koja se tiču obuke i pomaže jačanju veza između škole i lokalnog tržišta rada. U Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta navode kako se vrši edukacija u izradi razvojnog plana svake obrazovne ustanove na području Unsko-sanskog kantona. Pri tome se jednim od bitnih podataka za izradu razvojnog plana ustanove smatraju podaci Službe za zapošljavanje. U ovom kantonu smatraju da će se nakon donošenja Zakona o obrazovanju odraslih⁸ povećati mogućnosti obuke i osposobljavanja nezaposlenih osoba na tržištu rada i smanjiti stopu nezaposlenosti.

Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Unsko-sanskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

IV stepen

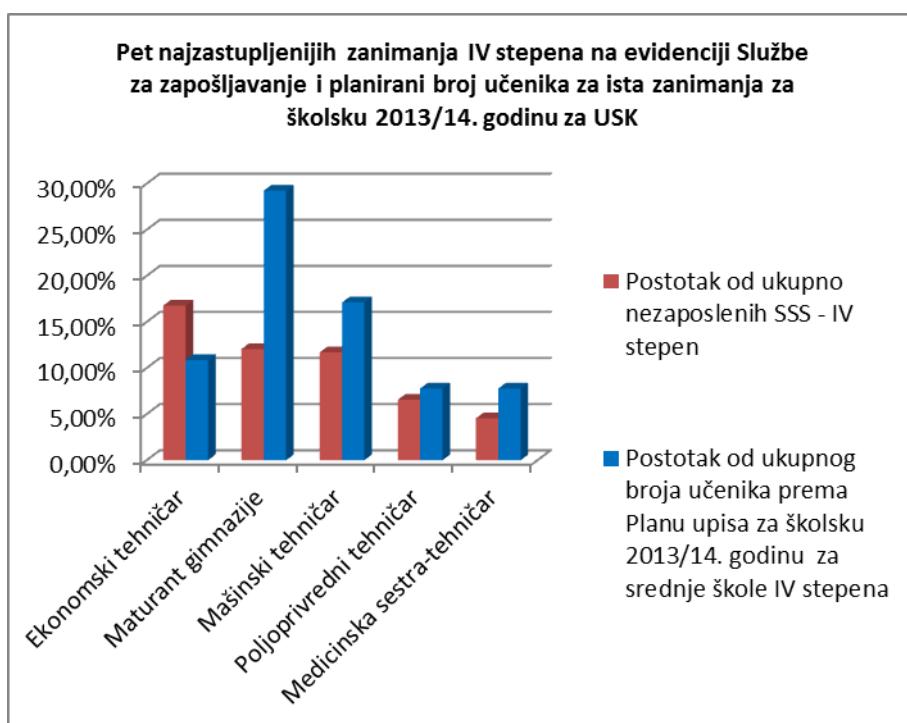
Tabela 1. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Unsko-sanskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u USK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	9.122	100%	1.607	100%
Ekonomski tehničar	1.532	16,79%	175	10,89%
Maturant gimnazije	1.101	12,07%	470	29,25%
Mašinski tehničar	1.066	11,69%	275	17,11%
Poljoprivredni tehničar	598	6,56%	125	7,78%
Medicinska sestra-tehničar	415	4,55%	125	7,78%
Ostala zanimanja	4.410	48,34%	437	27,19%

⁷ Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini. „Službeni glasnik BiH“ broj 63/08.

⁸ Zakon o obrazovanju odraslih. „Službeni glasnik USK“ br. 10/13.

U tabeli 1 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, te koji procenat nezaposleni sa datim zanimanjima čine u grupi nezaposlenih IV stepena obrazovanja. Pored navedenih podataka, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za škole koje obrazuju za zanimanja IV stepena za ista zanimanja za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih. Svrha prezentiranja ovih podataka je poređenje podataka o nezaposlenim licima s planovima upisa kako bi se utvrdilo da li se prilikom izrade planova upisa uzimaju u obzir podaci o zanimanjima koja su suficitarna na tržištu rada i koja su najbrojnija na biroima za zapošljavanje.

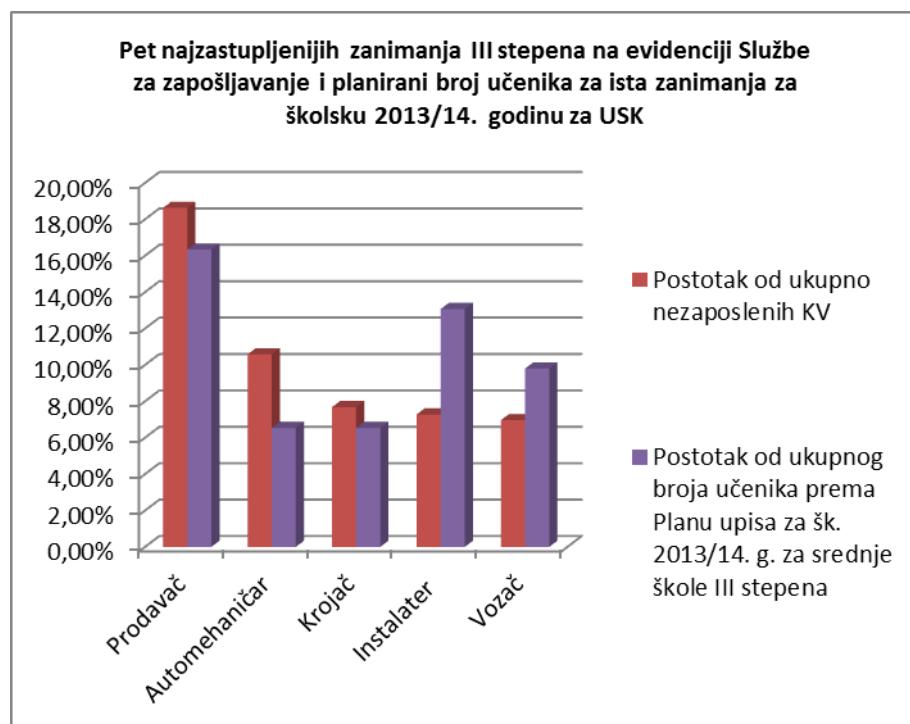
U grafikonu su predstavljeni procentualni podaci iz tabele 1 o broju nezaposlenih za pet najbrojnijih zanimanja IV stepena na evidenciji Službe za zapošljavanje i broju učenika prema Planu upisa u školskoj 2013/14. godini za ista zanimanja. Kao što se iz grafikona može vidjeti, osim za zanimanje ekonomskog tehničara, za ostala četiri zanimanja procenti koji se odnose na broj učenika po zanimanjima iz Plana upisa premašuju procente koje se odnose na nezaposlene po zanimanjima. Ovo ukazuje da se prilikom izrade Plana upisa, dijela koji se odnosi na škole/zanimanja IV stepena, ne uzima u obzir u dovoljnoj mjeri stanje na tržištu rada, odnosno podaci o broju nezaposlenih IV stepena.

III stepen

Tabela 2. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Unsko-sanskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u USK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen	14.035	100%	765	100%
Prodavač	2.615	18,63%	125	16,34%
Automehaničar	1.485	10,58%	50	6,54%
Krojač	1.078	7,68%	50	6,54%
Instalater (vodo, plinski, centralno grijanje)	1.021	7,27%	100	13,07%
Vozač	978	6,97%	75	9,80%
Ostala zanimanja	6.858	48,86%	365	47,71%

U tabeli 2 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona o pet zanimanja III stepena (KV) obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji nezaposleni svakog od datih pet zanimanja čine u grupi nezaposlenih III stepena. Pored spomenutih, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

U grafikonu su predstavljeni procentualni podaci iz tabele 2 o broju nezaposlenih za pet najbrojnijih zanimanja III stepena na evidenciji Službe za zapošljavanje i broju učenika prema Planu upisa u školskoj 2013/14. godini za ista zanimanja. Iz grafikona se može vidjeti da se ista zanimanja pojavljuju među najzastupljenijima na birou za zapošljavanje i u Planu upisa, dijelu koji se odnosi na škole III stepena. Također se može primijetiti da centri u Planu upisa premašuju centra nezaposlenih za zanimanja instalater (vodo, plinski, centralno grijanje) i vozač. Ipak, podatak koji najviše zabrinjava je taj da je zanimanje prodavač najzastupljenije zanimanje III stepena i na evidenciji nezaposlenih i u Planu upisa. Stoga, može se zaključiti da se u Unsko-sanskom kantonu prilikom kreiranja Plana upisa za srednje škole IV i III stepena ne vodi dovoljno računa o podacima o nezaposlenim sa evidencije Službe za zapošljavanje.

4.2. Posavski kanton

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona u svom je odgovoru navelo kako je uskladilo Zakon o srednjem školstvu sa Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, i da su na taj način stvoreni uslovi za formiranje tripartitnih i savjetodavnih vijeća koji bi trebali doprinijeti boljem usaglašavanju potreba i zahtjeva tržišta rada s potrebom osnivanja i organiziranja institucija za stručno obrazovanje, što jača veze škole i lokalnog tržišta rada. Dalje se navodi da svaka škola, koja realizira programe stručnog obrazovanja i obuke, formira savjetodavno vijeće izabранo od dva predstavnika lokalnog tržišta rada koje je u vezi s obrazovanjem određenih profila zanimanja i predstavnika nastavnika stručnih predmeta. Savjetodavno vijeće pomaže školi u planiranju sadržaja njenih programa, savjetuje školu o svim pitanjima koja se tiču obuke i pomaže jačanju veze između škole i lokalnog tržišta rada. Kako su tek ove godine formirana savjetodavna vijeća na nivou škola, još se ne može govoriti o pozitivnim efektima njihovog formiranja, dok je formiranje tripartitnog savjetodavnog vijeća u toku. Također, iz ovog kantona navode da rade na povezivanju tripartitnog savjetodavnog vijeća i savjetodavnih vijeća škola, što će biti regulirano statutima srednjih škola. Iz Posavskog kantona dalje navode kako svaka škola na svom upisnom području uključuje sve socijalne partnere prilikom planiranja upisa. Pored toga, navodi se da se pri upisu u srednju školu tijesno sarađuje sa Zavodom za zapošljavanje Posavskog kantona i uzimaju se podaci o zanimanjima koja nedostaju na tržištu rada u kantonu i općinama. U ovom kantonu tvrde kako postoji „mali broj zanimanja za koje postoji interes na tržištu rada, tako da škole ukoliko bi školovale kadrove za koje postoji interes ne bi ni postojale“. Također se konstatira da postoji interes poslodavaca za neka zanimanja kao što su pekar, kuhar, stolar, krojač, ali je interes učenika za odabir ovih zanimanja na niskom nivou, jer se radi o slabo plaćenim zanimanjima.

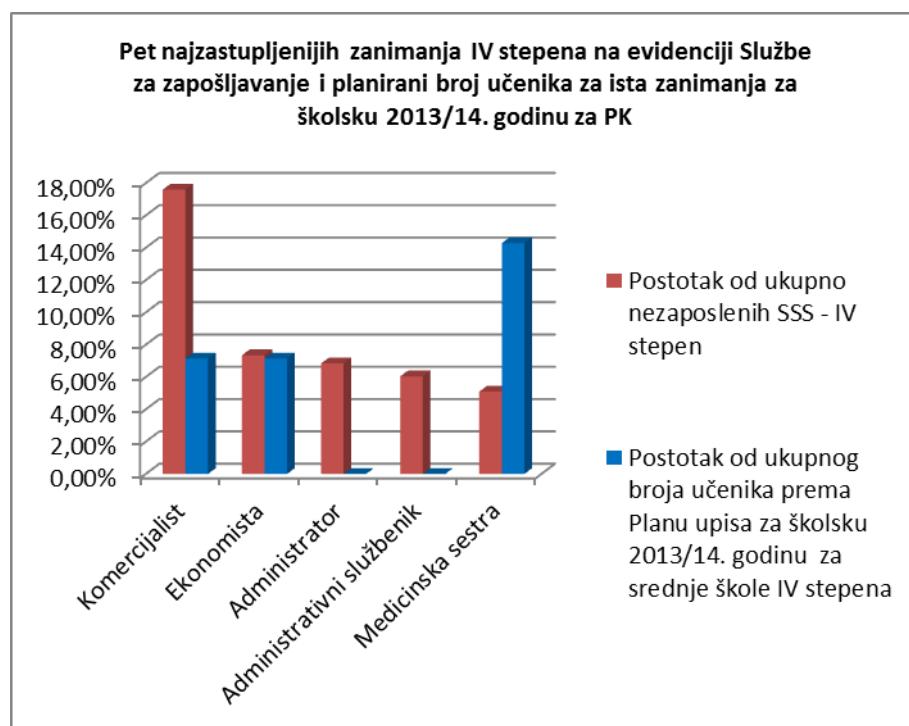
Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Posavskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

IV stepen

Tabela 3. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Posavskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u PK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	1.375	100%	350	100%
Komercijalist	242	17,60%	25	7,14%
Ekonomista	101	7,35%	25	7,14%
Administrator	94	6,84%	0	0,00%
Administrativni službenik	83	6,04%	0	0,00%
Medicinska sestra	70	5,09%	50	14,29%
Ostala zanimanja	785	57,09%	250	71,43%

U tabeli 3 dati su podaci sa evidencije Zavoda za zapošljavanje Posavskog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji nezaposleni svakog od datisih pet zanimanja čine u grupi nezaposlenih IV stepena. Također, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

U grafikonu su predstavljeni procentualni podaci iz tabele 3 o broju nezaposlenih za pet najbrojnijih zanimanja IV stepena na evidenciji Zavoda za zapošljavanje i broju učenika prema Planu upisa u školskoj 2013/14. godini za ista zanimanja. Iz grafikona se može uočiti da od pet najbrojnijih zanimanja IV stepena na evidenciji nezaposlenih, tri se nalaze u Planu upisa za ovu školsku godinu. Naime, može se primjetiti da u Posavskom kantonu u Planu upisa više nema zanimanja administrator

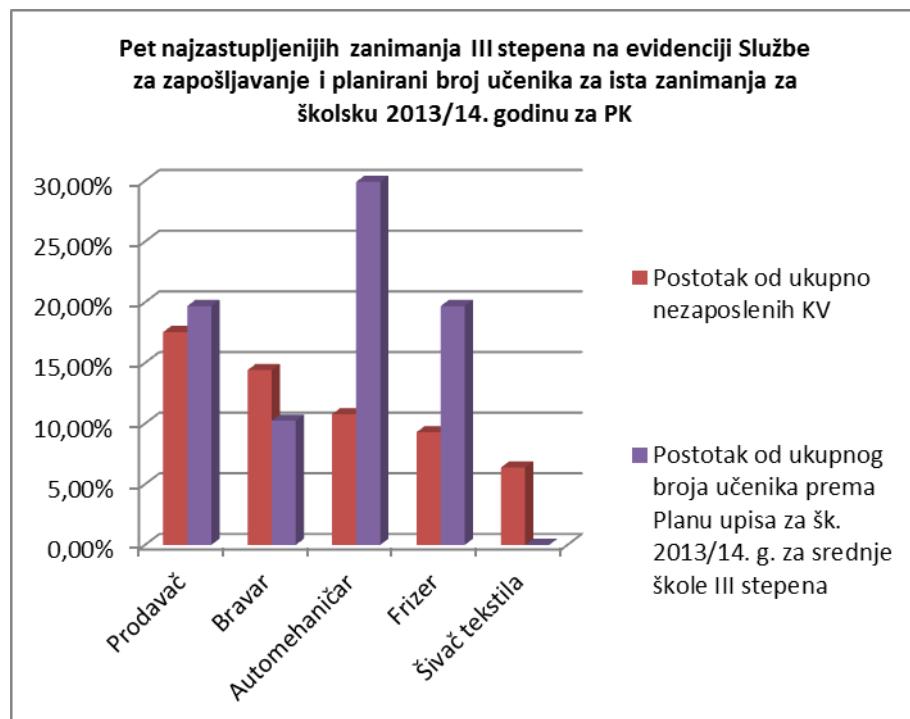
i administrativni službenik. Najveći broj nezaposlenih IV stepena su nezaposleni sa zanimanjem komercijalist, a trebalo bi utvrditi da li je potrebno još više smanjiti upisne kvote za navedeno zanimanje s obzirom na to da je suficitarno na tržištu rada. Istovremeno, može se uočiti da se jedino za zanimanje medicinska sestra, koje se nalazi među pet najbrojnijih na evidenciji nezaposlenih, planira veći procenat učenika za upis u srednju školu od procenata nezaposlenih na evidenciji nezaposlenih.

III stepen

Tabela 4 - Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Posavskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u PK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	1.756	100%	127	100%
Prodavač	308	17,54%	25	19,69%
Bravar	253	14,41%	13	10,24%
Automehaničar	189	10,76%	38	29,92%
Frizer	163	9,28%	25	19,69%
Šivač tekstila	112	6,38%	0	0,00%
Ostala zanimanja	731	41,63%	26	20,47%

U tabeli 4 dati su podaci sa evidencije Zavoda za zapošljavanje Posavskog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su također dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Kao što se može vidjeti u grafikonu, od pet najbrojnijih zanimanja na evidenciji nezaposlenih III stepena, četiri zanimanja su planirana i u ovogodišnjem Planu upisa. Međutim, zabrinjavajuća je činjenica da je za tri zanimanja koja su među najbrojnijima na evidenciji nezaposlenih, procenat učenika prema Planu upisa iznad procenta evidentiranog za nezaposlene tog profila obrazovanja. Ovo je posebno izraženo kod zanimanja automehaničar i frizer, gdje je planiran najveći broj učenika prema Planu upisa, dijelu koji se odnosi na škole/zanimanja III stepena.

4.3. Tuzlanski kanton

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona vrši upis učenika u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju i odgoju⁹ i prema konkursnoj proceduri. „Kriterije za upis učenika u prvi razred donosi ministar, a Plan upisa učenika u prvi razred za škole čiji je osnivač Skupština Kantona, na prijedlog školskog odbora, a nakon provedene javne rasprave, donosi Ministarstvo uz saglasnost Vlade Kantona“, tvrde u ovom ministarstvu. U donošenje Plana upisa uključeni su lokalna zajednica preko općinskih vijeća koja daju mišljenje na Plan upisa za škole na njihovim općinama, lokalna udruženja privrednika, Služba za zapošljavanje TK, Kantonalna privredna komora, Obrtnička komora, Pedagoški zavod TK, sindikati, kao i Tripartitno savjetodavno vijeće TK, koje je formirano u aprilu 2012. godine. U narednom periodu će se vidjeti njegovi pozitivni efekti, navodi se u odgovoru iz Tuzlanskog kantona. Za sada je Tripartitno savjetodavno vijeće omogućilo otvaranje dijaloga između obrazovnih vlasti i lokalne privrede. I u ovom kantonu se prilikom izrade Plana upisa obavezno pribavljuju podaci o stanju na evidenciji nezaposlenih kod Službe za zapošljavanje, koja je i sama uključena u izradu Plana upisa kroz Tripartitno savjetodavno vijeće. Što se tiče savjetodavnih vijeća, ona su do sada u ovom kantonu formirana u samo dvije škole. Tvrdi se da predstavnici privrede ne žele učestvovati u radu ovih vijeća i da samo deklarativno izražavaju želju za saradnjom sa školom.

Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Tuzlanskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

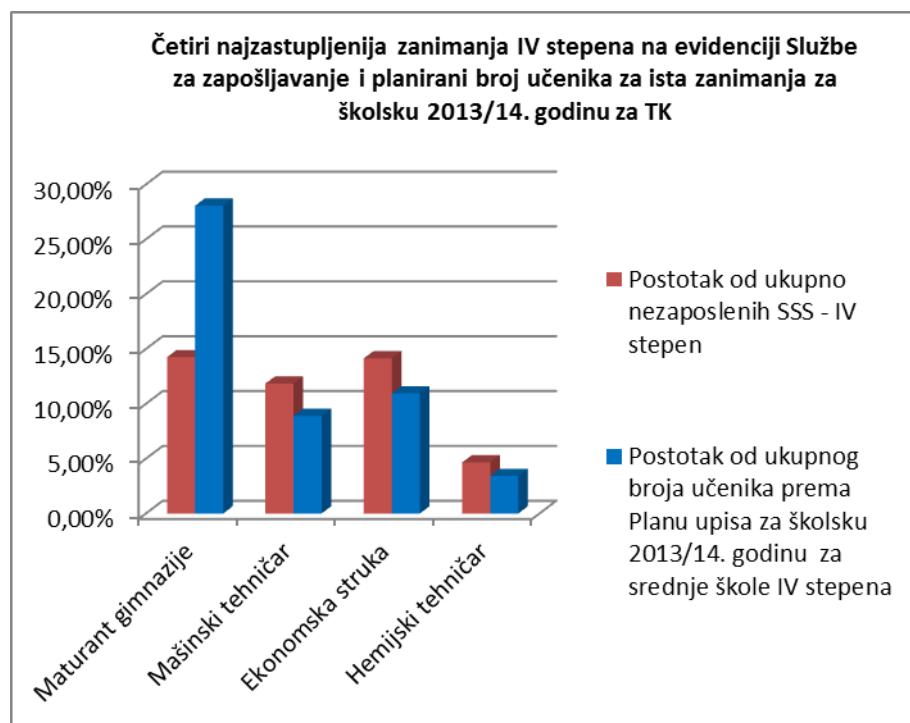
⁹ Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju „Službene novine Tuzlanskog kantona“ broj 17/11.

IV stepen

Tabela 5. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Tuzlanskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u TK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	26.082	100%	3.653	100%
Maturant gimnazije	3.717	14,25%	1.025	28,06%
Mašinski tehničar	3.087	11,84%	325	8,90%
Ekonomski strukci	3.687	14,14%	400	10,95%
Hemski tehničar	1.213	4,65%	125	3,42%
Ostala zanimanja	14.378	55,13%	1.778	48,67%

U tabeli 5 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Tuzlanskog kantona o četiri zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji nezaposleni svakog od data četiri zanimanja čine u grupi nezaposlenih IV stepena. Također, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih. Razlog zašto se kod Tuzlanskog kantona analiziraju četiri zanimanja jeste taj što su na evidenciji nezaposlenih među najbrojnijima bila dva zanimanja ekonomskih strukica, koja nisu bila uporediva sa zanimanjima u Planu upisa. Stoga smo ih zbrojili i evidentirali kao ekonomsku struku, te uporedili s brojem učenika koji su planirani za ovaj smjer srednje škole IV stepena.

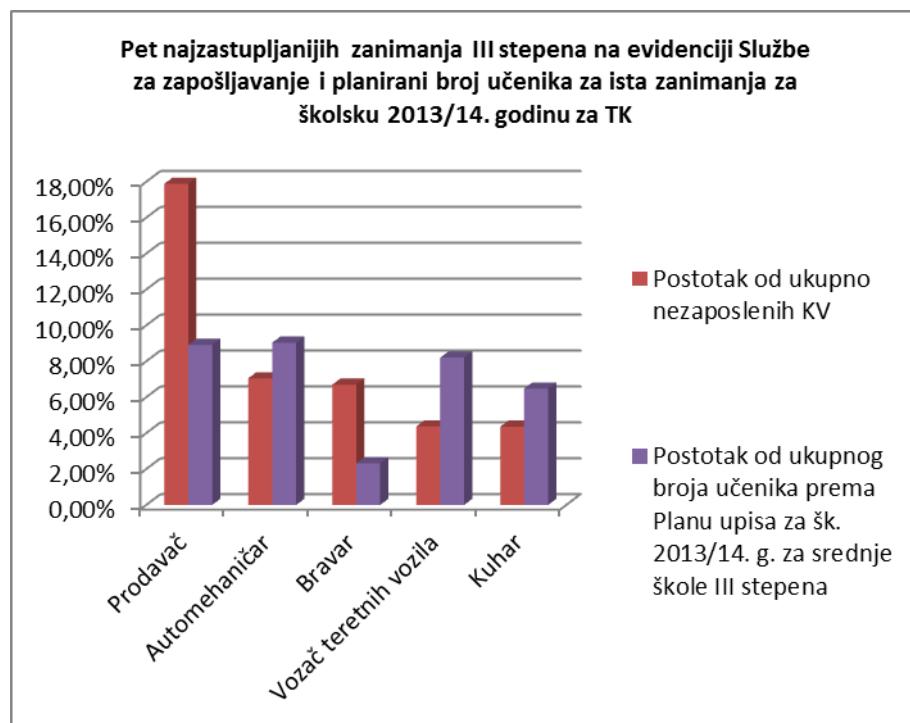
Kao što se može vidjeti iz grafikona, u Tuzlanskom kantonu su sve struke koje su među najbrojnijim na evidenciji nezaposlenih zastupljene u značajnom procentu i u Planu upisa za zanimanja IV stepena. Činjenica da je u Planu upisa, dijelu koji se odnosi na IV stepen obrazovanja, 28% mjeseta planirano za učenike gimnazije, nije posebno zabrinjavajuća s obzirom na to da ta populacija u značajnom broju i nastavlja obrazovanje na visokoškolskim ustanovama nakon završetka srednje škole. Što se tiče ostala tri zanimanja, udio planiranog broja učenika za ova zanimanja u Planu upisa ipak je procentualno manji nego udio nezaposlenih tih struka u ukupnom broju nezaposlenih IV stepena, što je izvjestan pokazatelj da se uvažavaju i podaci s tržišta rada prilikom kreiranja upisne politike.

III stepen

Tabela 6 - Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Tuzlanskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u TK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen	33.938	100%	1.682	100%
Prodavač	6.070	17,89%	150	8,92%
Automehaničar	2.394	7,05%	152	9,04%
Bravar	2.274	6,70%	39	2,32%
Vozač teretnih vozila	1.483	4,37%	138	8,20%
Kuhar	1.480	4,36%	109	6,48%
Ostala zanimanja	20.237	59,63%	1.094	65,04%

U tabeli 6 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Tuzlanskog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji ista predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Iz grafičkog prikaza podataka o najbrojnijim zanimanjima na evidenciji nezaposlenih III stepena obrazovanja i procenta učenika planiranih za ista zanimanja prema Planu upisa za tekuću školsku godinu, primjetno je da je za svako od najbrojnijih zanimanja sa evidencije nezaposlenih planiran i značajan broj učenika u srednjim školama III stepena. Posebno je zabrinjavajući podatak da zanimanja prodavač i automehaničar, prema broju planiranih mesta za upis u tekućoj školskoj godini, predstavljaju značajan udio u broju učenika srednjih stručnih škola, iako su oba zanimanja među najbrojnijim na evidenciji nezaposlenih, a posebno zanimanje prodavač.

4.4. Zeničko-dobojski kanton

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona je u svom odgovoru navelo da se upisna politika u ovom kantonu vrši prema Zakonu o srednjoj školi¹⁰ i sprovodi na osnovu javno objavljenog konkursa. Sam konkurs se koncipira na osnovu prijedloga dostavljenih od strane srednjih škola ovog kantona. Prilikom kreiranja prijedloga Plana upisa, srednje škole kontaktiraju sve socijalne partnere sa područja svoje općine, na osnovu čega se resornom ministarstvu dostavlja konačan prijedlog Plana upisa. Pored toga se navodi da je Služba za zapošljavanje ravnopravni partner u kreiranju upisne politike učenika. U skladu s tim, a i na osnovu potreba tržišta rada i interesiranja kandidata, omogućena je i obuka za manje složena i jednostavnija zanimanja u trajanju kraćem od tri godine kroz razne kurseve, kao i dokvalifikacije i prekvalifikacije formalnog obrazovanja. U ovom kantonu se organiziraju javne tribine, okrugli stolovi, seminari i druge aktivnosti koje promoviraju deficitarna zanimanja i informiraju učenike o potrebama tržišta rada. Što se tiče savjetodavnih vijeća, do sada je isto formirano samo u jednoj srednjoj stručnoj školi, dok je u toku proces konstituiranja savjetodavnih vijeća u još pet škola.

¹⁰ Zakon o srednjoj školi. „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“ br. 5/04, 20/07, 19/09 i 09/11.

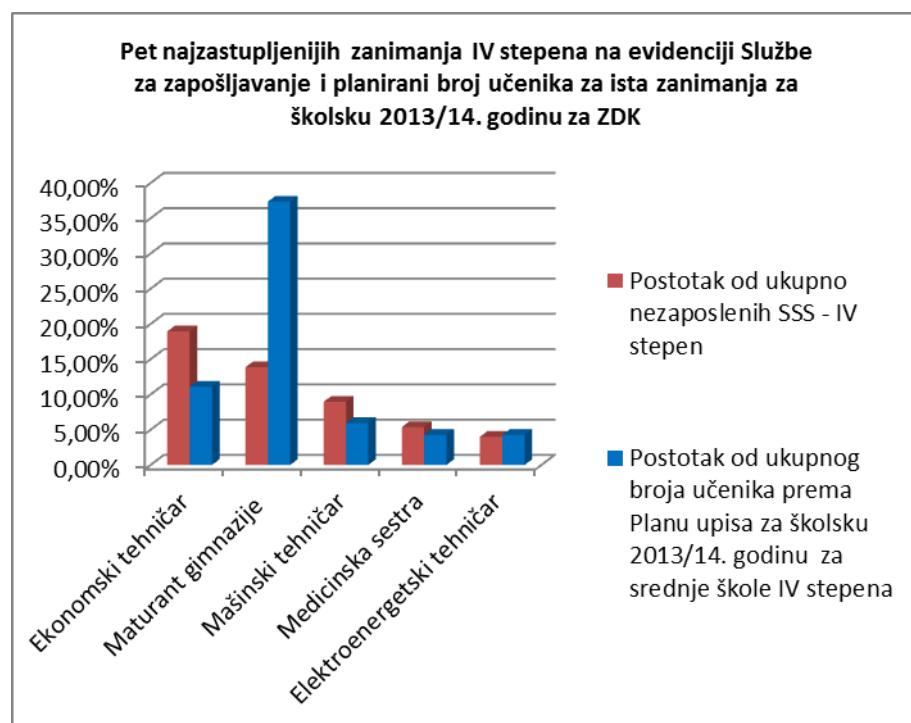
Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Zeničko-dobojskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

IV stepen

Tabela 7. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Zeničko-dobojskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u ZDK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	14.959	100%	2.929	100%
Ekonomski tehničar	2.834	18,95%	325	11,10%
Maturant gimnazije	2.075	13,87%	1094	37,35%
Mašinski tehničar	1.340	8,96%	175	5,97%
Medicinska sestra	805	5,38%	125	4,27%
Elektroenergetski tehničar	598	4,00%	125	4,27%
Ostala zanimanja	7.307	48,85%	1.085	37,04%

U tabeli 7 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji nezaposleni svakog od datih pet zanimanja čine u grupi nezaposlenih IV stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

U grafikonu je prikazano poređenje podataka o najbrojnijim zanimanjima IV stepena na evidenciji nezaposlenih i podataka iz Plana upisa u srednje škole o broju planiranih mesta za ista zanimanja.

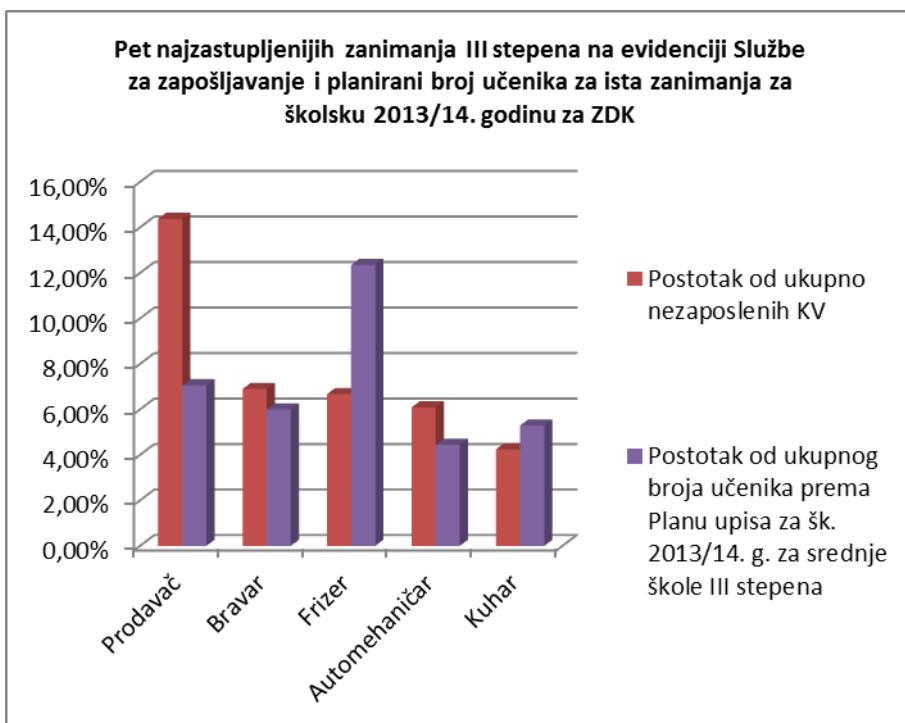
Iz grafičkog prikaza moguće je uočiti da su dva najbrojnija zanimanja na evidenciji nezaposlenih ujedno i među najbrojnijim zanimanjima prema Planu upisa, a to su ekonomski tehničar i maturant gimnazije. U Zeničko-dobojskom kantonu, kao i u Tuzlanskom kantonu, najveći broj mesta u Planu upisa planiran je za učenike gimnazije. Iako značajan broj učenika gimnazije nastavlja školovanje na visokoškolskim ustanovama, može se zaključiti da će se oni učenici koji nakon završetka gimnazije ne nastave obrazovanje suočiti sa velikim izazovima prilikom traženja posla, budući da je ovaj profil kadra među najbrojnijim na evidenciji nezaposlenih.

III stepen

Tabela 8. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Zeničko-dobojskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u ZDK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	27.946	100%	1.417	100%
Prodavač	4.018	14,38%	100	7,06%
Bravar	1.927	6,90%	85	6,00%
Frizer	1.865	6,67%	175	12,35%
Automehaničar	1.701	6,09%	63	4,45%
Kuhar	1.186	4,24%	75	5,29%
Ostala zanimanja	17.249	61,72%	919	64,86%

U tabeli 8 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Iz grafičkog prikaza podataka koji se odnose na zanimanja III stepena (KV radnici) u Zeničko-dobojskom kantonu, može se vidjeti da je svih pet zanimanja koja su najbrojnija na evidenciji nezaposlenih zastupljeno u značajnoj mjeri i u Planu upisa. Posebno je zabrinjavajući podatak o broju učenika planiranih za upis u frizersku školu s obzirom na značajnu zastupljenost ovog profila na evidenciji nezaposlenih.

4.5. Bosansko-podrinjski kanton

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Bosansko-podrinjskog kantona ima istu proceduru donošenja i usvajanja Plana upisa učenika u srednje škole kao i u prethodnim kantonima. Nakon opsežne rasprave relevantnih subjekata, Ministarstvo sačinjava prijedlog odluke o broju odjeljenja i vrstama zvanja i zanimanja za koja će se učenici obrazovati u narednoj školskoj godini. Prijedlog se upućuje Vladi na usvajanje, a na osnovu usvojene odluke raspisuje se konkurs za upis učenika u prve razrede, pri tome se konsultira Privredna komora, Služba za zapošljavanje, Obrtnička komora, Udruženje poslodavaca, Sindikat osnovnog i srednjeg obrazovanja, kao i ostale relevantne institucije. Tripartitno savjetodavno vijeće formirano je u skladu sa zakonom i počelo je raditi 2011/12. godine. Pozitivni efekat rada Tripartitnog savjetodavnog vijeća, kako navode iz ovog kantona, je za sada u tome što učestvuje u predlaganju zvanja i zanimanja koja će se školovati. Svakog mjeseca Služba za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona dostavlja podatke o nezaposlenim osobama ovom vijeću. U ovom kantonu u srednjoj stručnoj školi formirano je i Savjetodavno vijeće u skladu sa zakonom. Pozitivni efekti rada Savjetodavnog vijeća se ogledaju u provođenju upisne politike kako za redovne učenike, tako i za vanredne učenike i polaznike, odnosno obrazovanje odraslih.

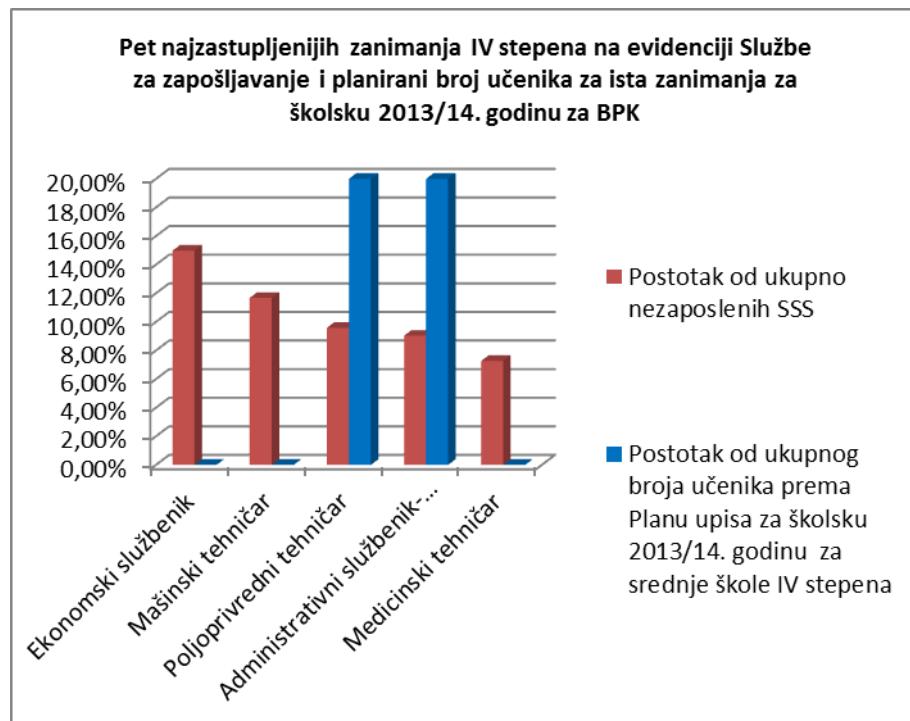
Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Bosansko-podrinjskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. Godinu

IV stepen

Tabela 9. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Bosansko-podrinjskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u BPK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	908	100%	120	100%
Ekonomski službenik	136	14,98%	0	0,00%
Mašinski tehničar	106	11,67%	0	0,00%
Poljoprivredni tehničar	87	9,58%	24	20,00%
Administrativni službenik- gimnazijalac	82	9,03%	24	20,00%
Medicinski tehničar	66	7,27%	0	0,00%
Ostala zanimanja	431	47,47%	72	60,00%

U tabeli 9 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji nezaposleni svakog od datih pet zanimanja čine u grupi nezaposlenih IV stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

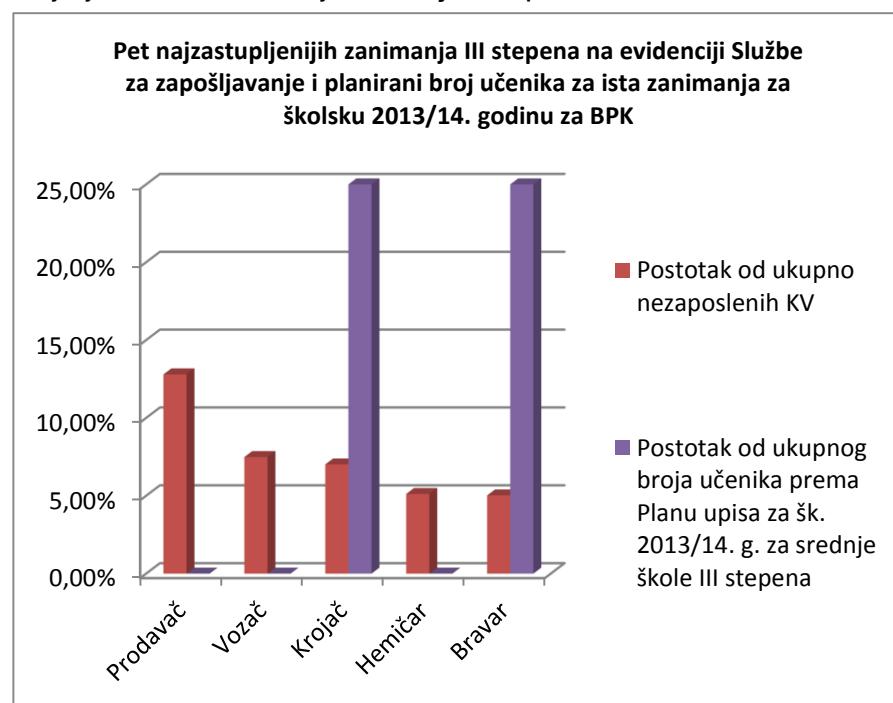
Iz grafikona se može vidjeti da od pet zanimanja IV stepena koja su najbrojnija na evidenciji nezaposlenih, u Planu upisa predviđen je upis samo za dva zanimanja, dok tri zanimanja (ekonomski službenik, mašinski tehničar i medicinski tehničar) uopće nisu predviđeni u Planu upisa za srednje škole za školsku 2013/14. godinu. Ovo ukazuje da se u Bosansko-podrinjskom kantonu vodi računa o podacima sa evidencije nezaposlenih prilikom izrade planova upisa.

III stepen

Tabela 10. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Bosansko-podrinjskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u BPK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	1.055	100%	96	100%
Prodavač	135	12,80%	0	0,00%
Vozač	79	7,49%	0	0,00%
Krojač	74	7,01%	24	25,00%
Hemičar	54	5,12%	0	0,00%
Bravar	53	5,02%	24	25,00%
Ostala zanimanja	660	62,56%	48	50,00%

U tabeli 10 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Iz grafikona se može vidjeti da je i kod zanimanja III stepena, od pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji nezaposlenih, u Planu upisa učenika u srednje škole u tekućoj školskoj godini predviđen upis za samo dva zanimanja. Dakle, sljedeća zanimanja III stepena uopće nisu obuhvaćena Planom upisa za školsku 2013/14. godinu: prodavač, vozač i hemičar. Stoga, može se konstatirati da se u Bosansko-podrinjskom kantonu prilikom planiranja upisne politike vodi računa o stanju na tržištu rada, te nastoji izbjegći stvaranje kadra koji je već suficitaran na tržištu rada.

4.6. Srednjobosanski kanton¹¹

Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Srednjobosanskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

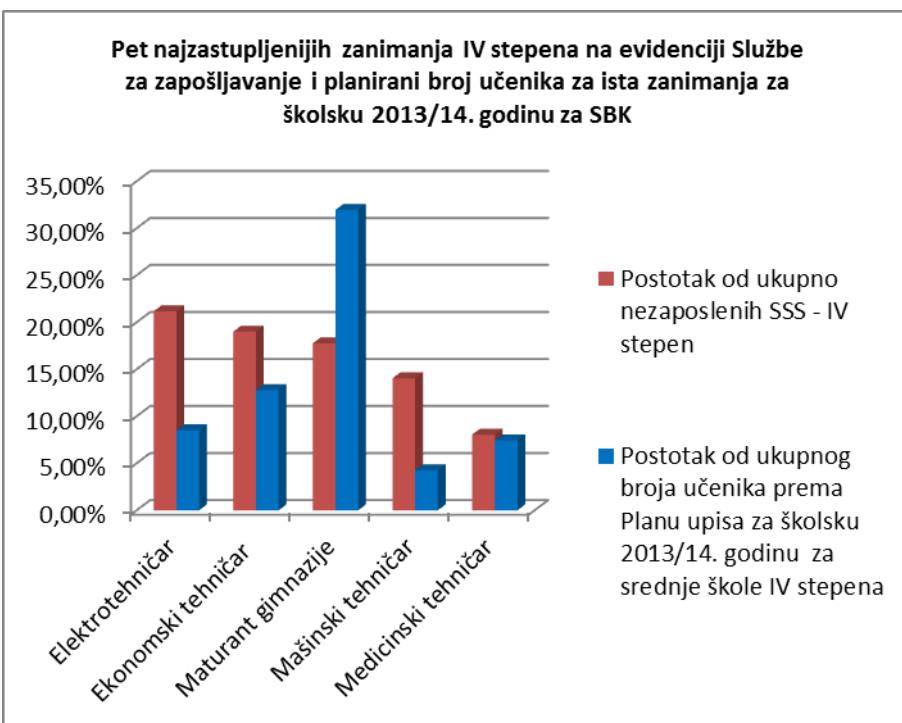
IV stepen

Tabela 11. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Srednjobosanskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u SBK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	9.393	100%	2.628	100%
Elektrotehničar	1.989	21,18%	224	8,52%
Ekonomski tehničar	1.785	19,00%	336	12,79%
Maturant gimnazije	1.669	17,77%	840	31,96%
Mašinski tehničar	1.319	14,04%	112	4,26%
Medicinski tehničar	756	8,05%	196	7,46%
Ostala zanimanja	1.875	19,96%	920	35,01%

U tabeli 11 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Srednjobosanskog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji isti čine u grupi nezaposlenih IV stepena. Također, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

¹¹ Iz Ministarstva obrazovanja i nauke Srednjobosanskog kantona nismo dobili odgovore na postavljena pitanja, stoga na ovom mjestu prikazujemo samo tabele i grafikone usporednih pokazatelja sa evidencije nezaposlenih osoba najzastupljenijih zanimanja sa završenom srednjom školom četvrtog i trećeg stepena i plan upisa učenika najzastupljenijih zanimanja na evidenciji nezaposlenih tog kantona.

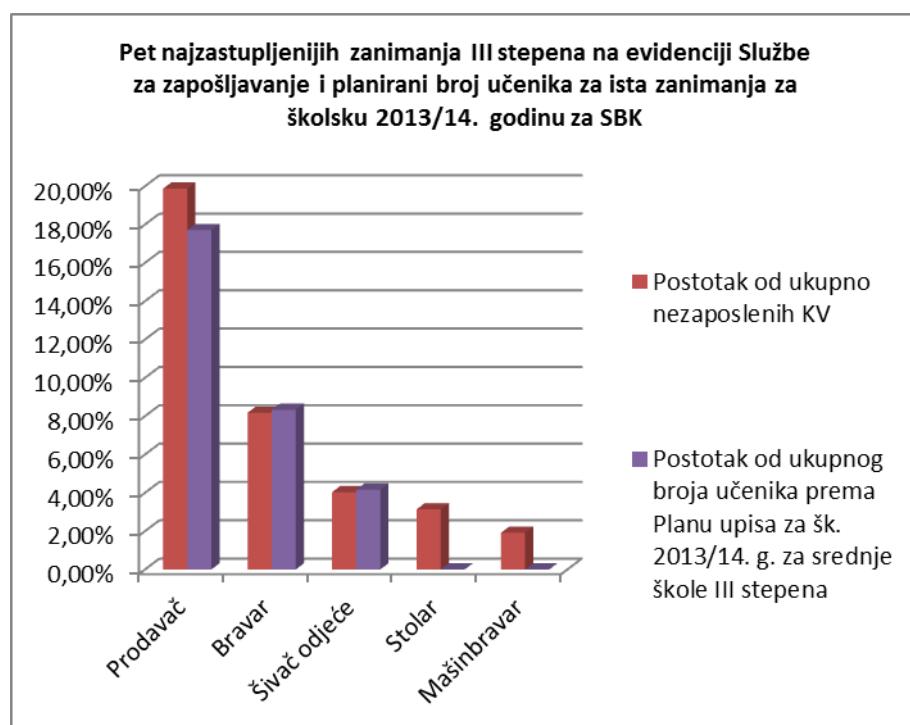
Iz grafikona koji predstavlja uporedne podatke za zanimanja IV stepena za Srednjobosanski kanton, evidentno je da se svih pet zanimanja koja se pojavljuju kao najbrojnija na evidenciji nezaposlenih pojavljuju u značajnom broju mesta i u Planu upisa za srednju školu za tekuću školsku godinu. Ipak, može se uočiti da je za zanimanje mašinski tehničar mnogo manji procenat učenika predviđenih u Planu upisa nego na evidenciji nezaposlenih, što ukazuje da se vodilo računa o smanjenoj mogućnosti zaposlenja u fabrikama, zbog čega su slabe perspektive za zapošljavanje ovog kadra u bliskoj budućnosti. S druge strane, smanjen broj mesta u Planu upisa može odražavati i smanjen interes učenika za ova zanimanja s obzirom na već pomenutu slabu mogućnost zaposlenja za taj obrazovni profil.

III stepen

Tabela 12. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Srednjobosanskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u SBK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	15.926	100%	1.344	100%
Prodavač	3.165	19,87%	238	17,71%
Bravar	1.302	8,18%	112	8,33%
Šivač odjeće	642	4,03%	56	4,17%
Stolar	499	3,13%	0	0,00%
Mašinbravar	305	1,92%	0	0,00%
Ostala zanimanja	10.013	62,87%	938	69,79%

U tabeli 12 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Srednjobosanskog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su također dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Analizom podataka prikazanih u grafikonu, moguće je uočiti da su od pet zanimanja III stepena, koja su evidentirana kao najbrojnija na evidenciji nezaposlenih, samo tri zanimanja zastupljena i u Planu upisa za ovu školsku godinu. Naime, zanimanja stolar i mašinbravar su među pet najbrojnijih na evidenciji nezaposlenih, ali nisu predviđena Planom upisa za tekuću školsku godinu. Stoga, kada je Srednjobosanski kanton u pitanju, može se zaključiti da se smanjuje broj mesta planiranih za upis u srednje škole za pojedina zanimanja mašinske struke III i IV stepena, što je izvjestan pokazatelj da se stanje u privredi i na tržištu rada donekle odražava i na upisnu politiku u ovom kantonu.

4.7. Hercegovačko-neretvanski kanton

U Hercegovačko-neretvanskom kantonu se, pri kreiranju Plana upisa u srednje škole, konsultiraju sa predstvincima lokalnog tržišta rada, ali svi nisu uključeni u te konsultacije. Pri izradi Plana upisa koriste se brošure Službe za zapošljavanje HNK, i na taj način se vodi računa o evidenciji Službe za zapošljavanje o broju nezaposlenih. Što se tiče usklađenosti zakona sa Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, navode da je to usklađivanje u završnoj fazi, tj. da je Zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u formi prijedloga i njime je predviđeno osnivanje tripartitnih vijeća, te izbor, način i rad istih. Kako nije usklađen zakon sa Okvirnim zakonom, nisu formirana ni savjetodavna vijeća. Što se tiče mjera koje se poduzimaju radi uvezivanja srednjeg stručnog obrazovanja i potreba lokalnog tržišta rada, nema planski zacrtanih mjera. Aktivnosti koje se poduzimaju radi boljeg

usklađivanja srednjeg stručnog obrazovanja s tržištem rada uglavnom se svode na povremene susrete sa predstavnicima lokalnog tržišta rada.

Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Hercegovačko-neretvanskom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

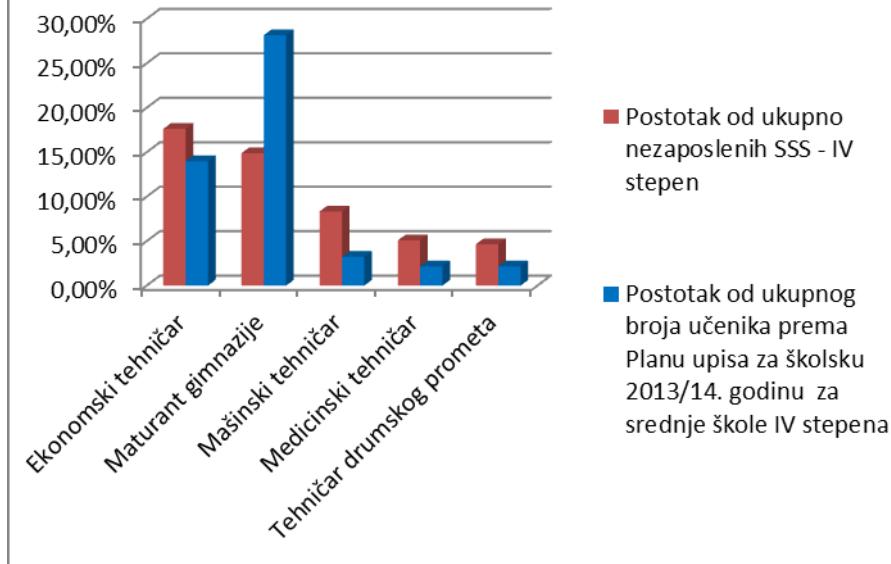
IV stepen

Tabela 13. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Hercegovačko-neretvanskom kantonu

Zanimanja SSS - IV stepen u HNK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	9.440	100%	2.783	100%
Ekonomski tehničar	1.664	17,63%	390	14,01%
Maturant gimnazije	1.407	14,90%	784	28,17%
Mašinski tehničar	788	8,35%	90	3,23%
Medicinski tehničar	480	5,08%	60	2,16%
Tehničar drumskog prometa	440	4,66%	60	2,16%
Ostala zanimanja	4.661	49,37%	1.399	50,27%

U tabeli 13 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanskog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji isti čine u grupi nezaposlenih IV stepena. Također, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Pet najzastupljenijih zanimanja IV stepena na evidenciji Službe za zapošljavanje i planirani broj učenika za ista zanimanja za školsku 2013/14. godinu za HNK

U grafikonu se može vidjeti da su u Hercegovačko-neretvanskom kantonu svih pet najbrojnijih zanimanja IV stepena na evidenciji nezaposlenih zastupljena i u Planu upisa. Ipak, osim u slučaju maturanata gimnazije, procenat učenika prema Planu upisa ne prevaziđa procenat nezaposlenih osoba ni za jedno od preostala četiri zanimanja. Što se tiče maturanata gimnazije, već je ranije pojašnjeno da se značajan broj njih nakon završetka srednje škole ne uključuje na tržište rada, nego nastavlja školovanje na visokoškolskim ustanovama, zbog čega je veća zastupljenost ovih učenika u Planu upisa u skladu s raširenom praksom i u drugim državama.

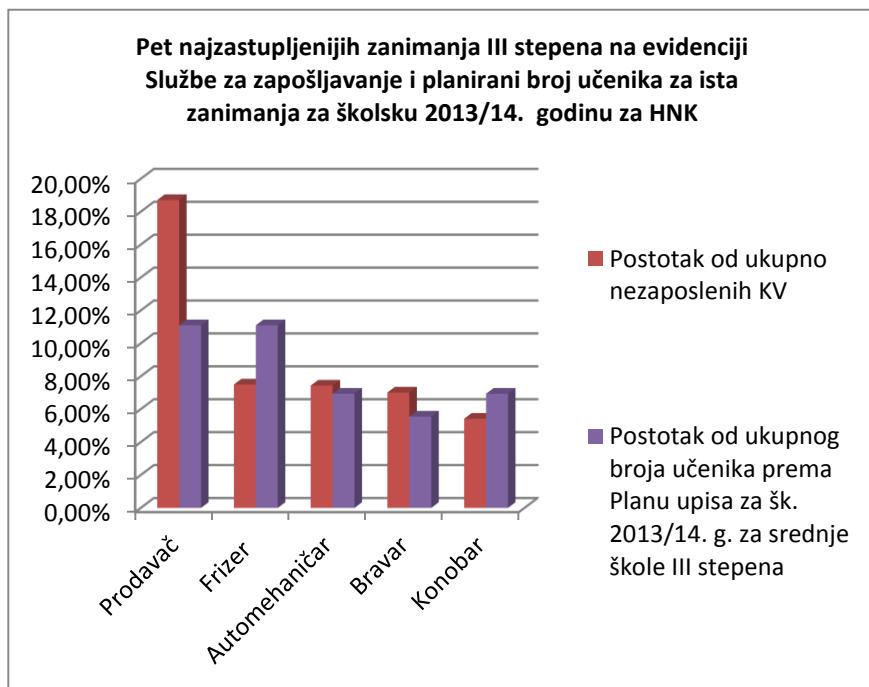
III stepen

Tabela 14 - Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Hercegovačko-neretvanskom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u HNK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	11.679	100%	1.081	100%
Prodavač	2.185	18,71%	120	11,10%
Frizer	876	7,50%	120	11,10%
Automehaničar	868	7,43%	75	6,94%
Bravar	819	7,01%	60	5,55%
Konobar	633	5,42%	75	6,94%
Ostala zanimanja	6.298	53,93%	631	58,37%

U tabeli 14 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanskog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju

najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

U grafikonu su prikazani uporedni podaci o najbrojnijim zanimanjima III stepena na evidenciji nezaposlenih osoba i podaci o procentualnoj zastupljenosti istih u Planu upisa u srednje škole za tekuću školsku godinu. Iz grafičkog prikaza može se vidjeti da je svih pet zanimanja III stepena, koja su najbrojnija na evidenciji nezaposlenih, zastupljeno u značajnoj mjeri i u Planu upisa. Posebno je zabrinjavajuće da su dva najbrojnija zanimanja na evidenciji nezaposlenih, prodavač i frizer, zastupljena sa po 11% u Planu upisa, tj. dijelu koji se odnosi na srednje škole III stepena.

4.8. Zapadnohercegovački kanton¹²

Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Zapadnohercegovačkom kantonu u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

¹² Iz Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačkog kantona nismo dobili odgovore na postavljena pitanja, stoga na ovom mjestu prikazujemo samo tabele i grafične usporedne pokazatelje sa evidencije nezaposlenih osoba najzastupljenijih zanimanja sa završenom srednjom školom četvrtog i trećeg stepena i plan upisa učenika najzastupljenijih zanimanja na evidenciji nezaposlenih tog kantona.

IV stepen

Tabela 15. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Zapadnohercegovačkom kantonu

Zanimanja SSS – IV stepen u ZHK	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS – IV stepen	3.436	100%	930	100%
Ekonomist	778	22,64%	180	19,35%
Maturant gimnazije	573	16,68%	480	51,61%
Mašinski tehničar	312	9,08%	60	6,45%
Trgovački tehničar	180	5,24%	30	3,23%
Elektrotehničar	163	4,74%	30	3,23%
Ostala zanimanja	1.430	41,62%	567	60,97%

U tabeli 15 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Zapadnohercegovačkog kantona o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji isti čine u grupi nezaposlenih IV stepena. Također, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Iz grafičkog prikaza podataka o nezaposlenim i planiranom broju učenika IV stepena u Zapadnohercegovačkom kantonu može se primjetiti da je svih pet zanimanja za

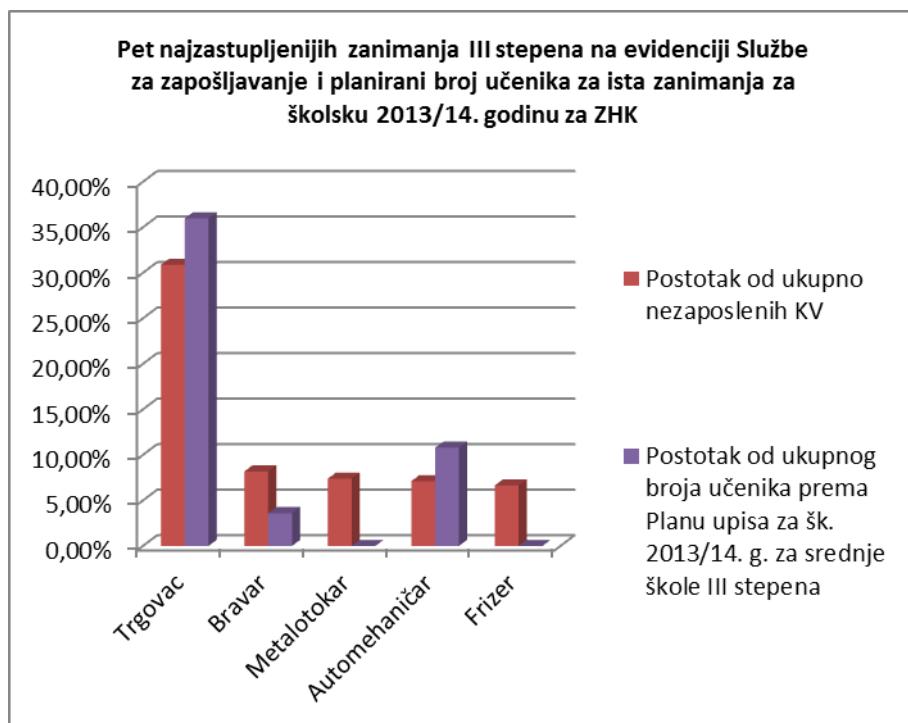
koja je evidentiran najveći procenat nezaposlenih zastupljeno i u Planu upisa. Posebno je izražen broj predviđenih mesta u Planu upisa za učenike gimnazije koji prelazi 50%, što je veći procenat nego u drugim kantonima. Također je značajan broj planiranih mesta za učenike ekonomske škole s obzirom na to da je procenat osoba ove struke koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih veći od 20% ukupnog broja nezaposlenih lica sa IV stepenom obrazovanja.

III stepen

Tabela 16. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Zapadnohercegovačkom kantonu

Zanimanja III stepen (KV) u ZHK	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen	4.034	100%	417	100%
Trgovac	1.245	30,86%	150	35,97%
Bravar	330	8,18%	15	3,60%
Metalotokar	298	7,39%	0	0,00%
Automehaničar	287	7,11%	45	10,79%
Frizer	268	6,64%	0	0,00%
Ostala zanimanja	1.606	39,81%	207	49,64%

U tabeli 16 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Zapadnohercegovačkog kantona o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

U grafičkom prikazu podataka za zanimanja III stepena može se uočiti da od pet zanimanja, koja se nalaze među najbrojnijima na evidenciji nezaposlenih, dva zanimanja nisu uvrštena u Plan upisa u srednje škole za tekuću školsku godinu, i to metalotokar i frizer. S druge strane, zanimanje III stepena obrazovanja koje broji najveći broj nezaposlenih je trgovac, a ono je zastupljeno u Planu upisa u srednju školu sa 36% od ukupnog broja planiranih učenika za škole/zanimanja III stepena. Ovo ukazuje da se prilikom izrade Plana upisa u srednje škole IV i III stepena u Zapadnohercegovačkom kantonu nije u dovoljnoj mjeri vodilo računa o podacima sa evidencije nezaposlenih Službe za zapošljavanje Zapadnohercegovačkog kantona.

4.9. Kanton Sarajevo

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo navodi kako se upisna politika provodi u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju¹³ tako što svaka srednja škola predloži plan upisa učenika u prvi razred. Na Zajednici srednjih škola Kantona organizira se rasprava o Planu upisa. Ministarstvo pripremi prijedlog, a Vlada Kantona Sarajevo donosi Plan upisa i kriterije za upis u prvi razred. Ministarstvo potom raspisuje javni konkurs za upis učenika u prvi razred srednjih škola u dnevnim novinama najkasnije dva mjeseca prije početka školske godine. Vodi se računa o podacima sa evidencije službi za zapošljavanje, na način da su ti podaci sastavni dio konkursa. Na kreiranje upisne politike utiču podaci o broju učenika koji završavaju osnovno obrazovanje i podaci o broju učenika koji završavaju srednjoškolsko obrazovanje. Pored navedenog, provode se i konsultacije sa socijalnim partnerima s ciljem izrade adekvatnog prijedloga plana upisa, ali i informiranja učenika i njihovih roditelja o deficitarnim i suficitarnim zanimanjima u Kantonu Sarajevo. Iako je Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS pokrenulo, u više navrata, inicijativu o formiranju tripartitnog savjetodavnog vijeća, ono još nije formirano. Međutim, u svim srednjim školama u Kantonu formirana su savjetodavna

¹³ Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo "Službene novine Kantona Sarajevo" br. 23/10.

vijeća koja uključuju i predstavnika lokalnog tržišta rada u skladu sa Zakonom. Prema iskazima iz škola, nisu poznati pozitivni efekti rada savjetodavnih vijeća. Mjere koje se provode radi uvezivanja srednjeg stručnog obrazovanja i lokalnog tržišta rada uglavnom se odnose na dokvalifikacije i prekvalifikacije. U Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade KS smatraju da nastavni planovi i programi za srednje stručno obrazovanje trebaju biti jedinstveni u Federaciji BiH kako bi se obrazovni sistem što više prilagodio potrebama tržišta rada.

Pet najzastupljenijih zanimanja na evidenciji službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u Kantonu Sarajevo u usporedbi sa Planom upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu

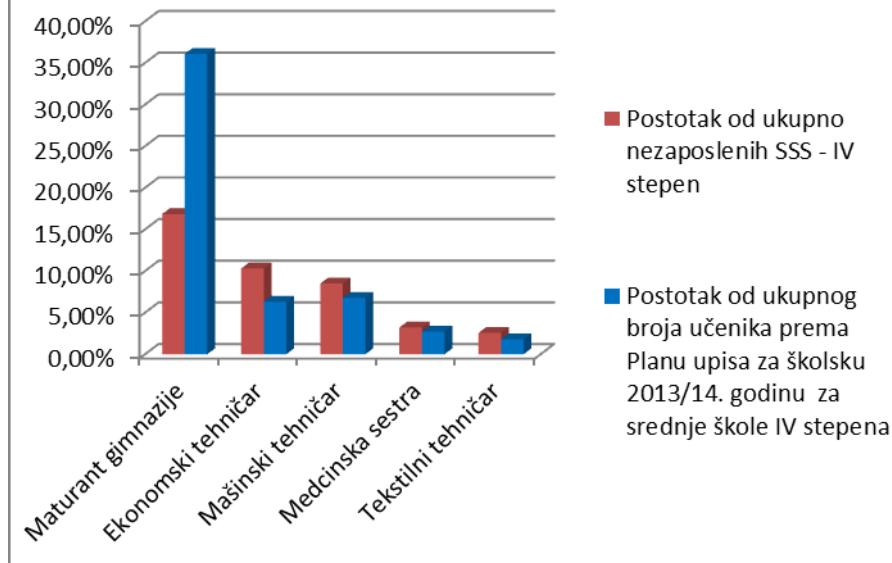
IV stepen

Tabela 17. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Kantonu Sarajevo

Zanimanja SSS - IV stepen KS	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS - IV stepen	21.500	100%	2.217	100%
Maturant gimnazije	3.619	16,83%	800	36,08%
Ekonomski tehničar	2.213	10,29%	140	6,31%
Mašinski tehničar	1.826	8,49%	150	6,77%
Medicinska sestra	689	3,20%	60	2,71%
Tekstilni tehničar	550	2,56%	40	1,80%
Ostala zanimanja	12.603	58,62%	1.027	46,32%

U tabeli 17 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo o pet zanimanja IV stepena obrazovanja koja imaju najveći broj nezaposlenih, kao i procenat koji isti čine u grupi nezaposlenih IV stepena. Također, dati su podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja IV stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

Pet najzastupljenijih zanimanja IV stepena na evidenciji Službe za zapošljavanje i planirani broj učenika za ista zanimanja za školsku 2013/14. godinu za KS

Iz grafičkog prikaza podataka za IV stepen obrazovanja može se uočiti da je svih pet zanimanja koja su među najbrojnijim na evidenciji nezaposlenih zastupljeno i u Planu upisa u srednju školu za tekuću školsku godinu. Ipak, osim zanimanja maturant gimnazije, ostala četiri zanimanja nisu zastupljena u velikim procentima. Zanimanje maturant gimnazije zastupljeno je u Planu upisa sa 36%, što je, poslije Zapadnohercegovačkog kantona, najveći procenat tog zanimanja u Planu upisa, tj. dijelu koji se odnosi na zanimanja IV stepena. Međutim, potrebno je istaći da u Kantonu Sarajevo gimnazije imaju veći broj smjerova, zbog čega i sam profil svršenih gimnazijalaca nije isti za svaku gimnaziju. Također, treba imati u vidu da Sarajevo, kao najveći univerzitetski grad u Bosni i Hercegovini, pruža najveći izbor i najveće mogućnosti za nastavak obrazovanja na visokoškolskim ustanovama, zbog čega veliki broj učenika gimnazija nastavlja obrazovanje nakon završetka srednje škole.

III stepen

Tabela 18. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema Planu upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Kantonu Sarajevo

Zanimanja III stepen (KV) u KS	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	19.624	100%	483	100%
Prodavač	3.833	19,53%	43	8,90%
Vozač motor. vozila	1.061	5,41%	10	2,07%
Automehaničar	1.045	5,33%	31	6,42%
Frizer-vlasuljar	1.045	5,33%	35	7,25%
Bravar	769	3,92%	26	5,38%
Ostala zanimanja	11.871	60,49%	338	69,98%

U tabeli 18 dati su podaci sa evidencije Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo o pet zanimanja III stepena obrazovanja (KV) koja imaju najveći broj nezaposlenih i procenat koji predstavljaju u grupi nezaposlenih III stepena. U tabeli su, također, dati podaci o broju učenika prema Planu upisa za iste škole/zanimanja III stepena za koja je evidentiran najveći broj nezaposlenih.

U grafikonu se može vidjeti da zanimanje prodavač ima najveći udio u broju nezaposlenih osoba III stepena, te da je zanimanje prodavač zastupljeno u Planu upisa, dijelu koji se odnosi na zanimanja III stepena, sa skoro 9%. Ovaj procenat nije prevelik, ali je ipak značajan s obzirom na evidentirani broj nezaposlenih osoba sa zanimanjem prodavač. Ono što se, također, može primijetiti jeste da za tri zanimanja – automehaničar, frizer-vlasuljar i bravarski, procenat u Planu upisa nadilazi procenat broja nezaposlenih tog zanimanja u ukupnoj grupi nezaposlenih osoba III stepena.

Iz naprijed prezentiranih podataka o najbrojnijim zanimanjima na evidenciji nezaposlenih III i IV stepena i procenta koja ista zanimanja imaju u planovima upisa u srednju školu po kantonima može se uočiti da su manji kantoni, kao što su Bosansko-podrinjski i Posavski kanton, uspješniji u modificiranju upisne politike prema kretanjima na tržištu rada, što je i logično s obzirom na to da je lakše mijenjati Planove upisa za manji broj srednjih škola. Također, u manjim kantonima srednjoškolsko obrazovanje se realizira u srednjim mješovitim školama, što znači da ukidanje pojedinih zanimanja ne znači i zatvaranje škola, nego uvođenje novih usmjerenja u srednjim mješovitim školama, a ukidanje onih koja su suficitarna na tržištu rada.

4.10. Federacija Bosne i Hercegovine

Četiri najzastupljenija zanimanja na evidencijama službi za zapošljavanje četvrtog i trećeg stepena u usporedbi sa planovima upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu – zbirni podaci za Federaciju BiH¹⁴

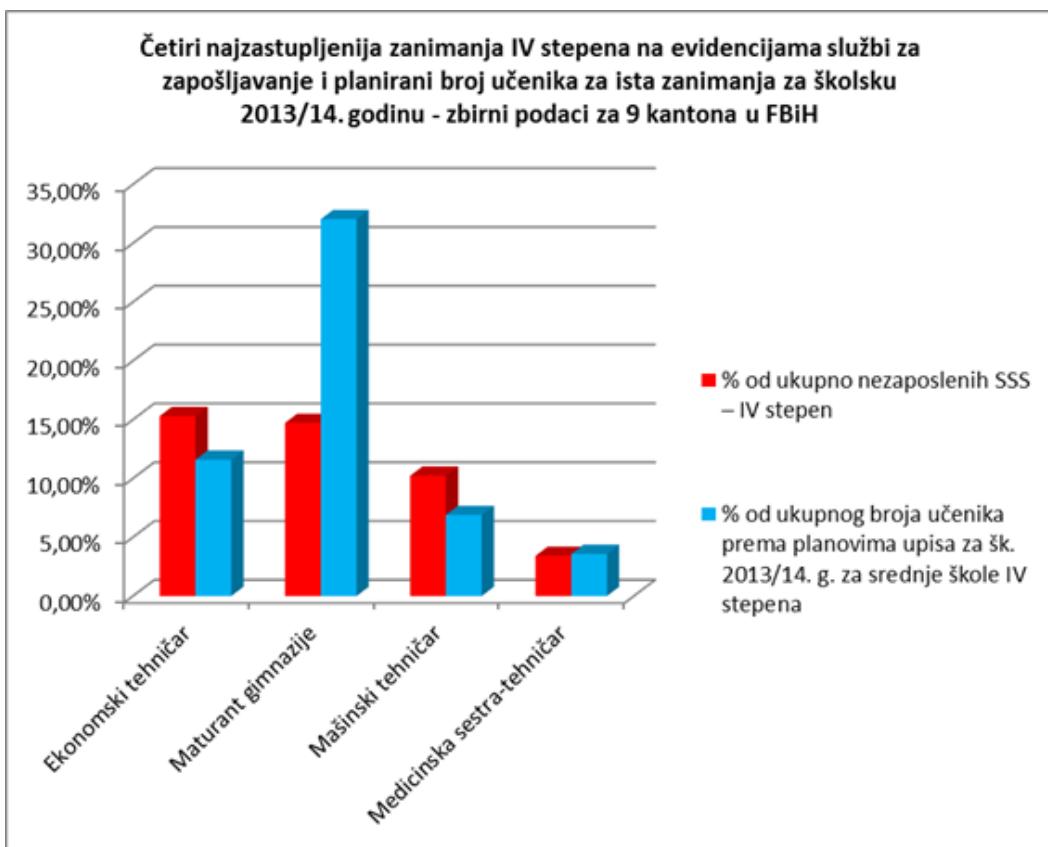
IV stepen

Tabela 19. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba IV stepena obrazovanja i broja učenika prema planovima upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Federaciji BiH – zbirni podaci za devet kantona

Zanimanja SSS - IV stepen FBiH	Br. nezaposlenih osoba SSS – IV stepen	% od ukupno nezaposlenih SSS – IV stepen	Br. učenika prema Planu upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole IV stepena	% od ukupnog broja učenika prema Planu upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole IV stepena
1	2	3	4	5
Ukupno SSS - IV stepen	96.215	100%	17.217	100%
Ekonomski tehničar	14.730	15,31%	1.996	11,59%
Maturant gimnazije	14.161	14,72%	5.517	32,04%
Mašinski tehničar	9.844	10,23%	1.187	6,89%
Medicinska sestra- tehničar	3.281	3,41%	616	3,58%
Ostala zanimanja	54.199	56,33%	7.901	45,89%

U tabeli 19. dat je pregled četiri zanimanja koja se nalaze kao najbrojnija zanimanja IV stepena obrazovanja na evidencijama nezaposlenih kantonalnih službi za zapošljavanje, te zbirni podaci o ukupnom broju nezaposlenih u devet kantona za svako od navedena četiri zanimanja. Također je izračunat procent koji svako od navedena četiri zanimanja čini u ukupnom broju nezaposlenih IV stepena. U kolonama 4 i 5 dati su zbirni podaci iz kantonalnih planova upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu. Dakle, tabela daje uporedni prikaz najbrojnijih zanimanja IV stepena obrazovanja na evidencijama nezaposlenih i podatke o planiranom upisu za ista zanimanja za školsku 2013/14. godinu za Federaciju BiH na osnovu zbirnih podataka za devet kantona.

¹⁴ Zbirni podaci za Federaciju BiH ne uključuju podatke za Kanton 10.

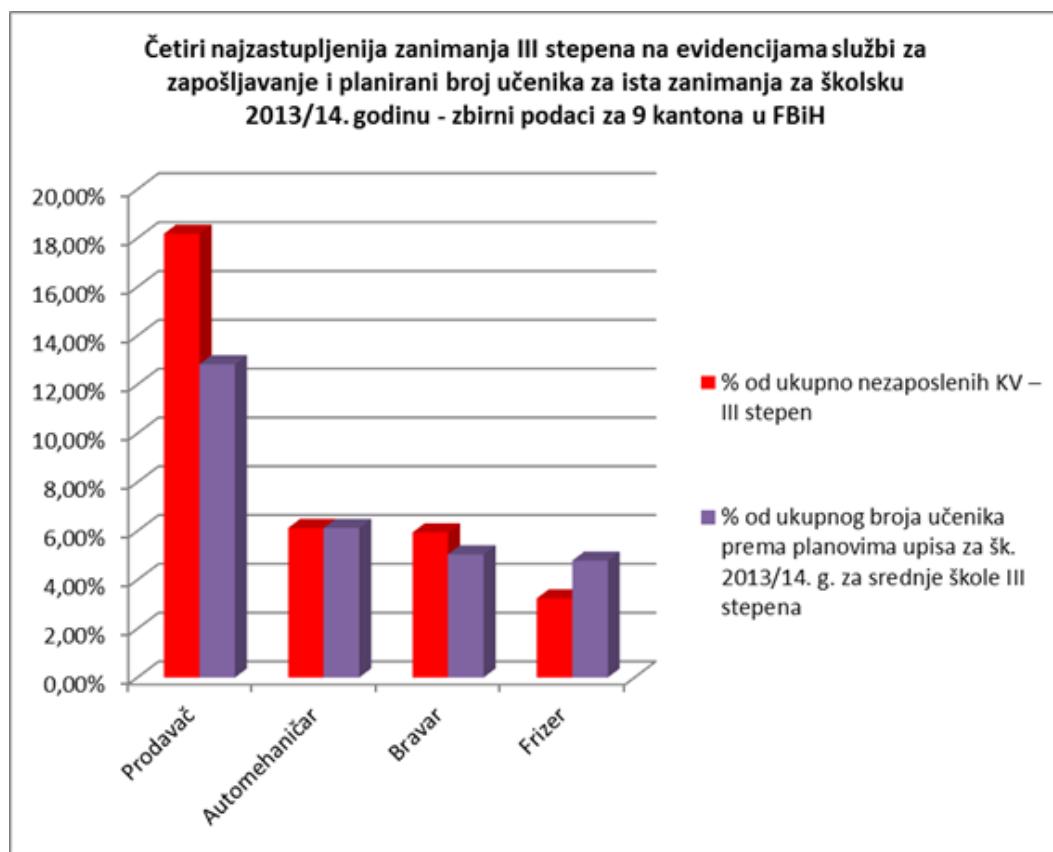
U grafikonu se može vidjeti da su četiri najbrojnija zanimanja na evidencijama nezaposlenih u značajnoj mjeri zastupljena i u planovima upisa. Posebno je izražen veliki broj učenika gimnazije s obzirom da značajan broj nezaposlenih IV stepena su upravo sa tim obrazovnim profilom. Ipak, ostaje zaključak koji je već dat u analizi grafikona za pojedine kantone, da značajan broj učenika gimnazije nastavlja obrazovanje na visokoškolskim ustanovama nakon završene srednje škole, zbog čega je ovakav trend očekivan.

III stepen

Tabela 20. Poređenje podataka o broju evidentiranih nezaposlenih osoba III stepena obrazovanja i broja učenika prema planovima upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu za ista zanimanja u Federaciji BiH – zbirni podaci za devet kantona

Zanimanja III stepen (KV) u FBiH	Br. nezaposlenih osoba KV – III stepen (oktobar 2013. godine)	% od ukupno nezaposlenih KV – III stepen	Br. učenika prema planovima upisa za školsku 2013/14. g. za srednje škole III stepena	% od ukupnog broja učenika prema planovima upisa za šk. 2013/14. g. za srednje škole III stepena
1	2	3	4	5
Ukupno III stepen (KV)	129.993	100%	7.412	100%
Prodavač	23.636	18,18%	951	12,83%
Automehaničar	7.969	6,13%	454	6,13%
Bravar	7.727	5,94%	374	5,05%
Frizer	4.217	3,24%	355	4,79%
Ostala zanimanja	86.444	66,50%	5278	71,21%

U tabeli 20. dat je pregled četiri zanimanja koja su najbrojnija zanimanja III stepena obrazovanja na evidencijama nezaposlenih kantonalnih službi za zapošljavanje, te zbirni podaci o ukupnom broju nezaposlenih u devet kantona za svako od navedena četiri zanimanja. Također je izračunat procenat koji svako od navedena četiri zanimanja čini u ukupnom broju nezaposlenih III stepena. Navedeni podaci su upoređeni sa zbirnim podacima iz kantonalnih planova upisa u srednju školu za školsku 2013/14. godinu. Shodno navedenom, tabela daje uporedni prikaz najbrojnijih zanimanja III stepena obrazovanja na evidencijama nezaposlenih i podatke o planiranom upisu za ista zanimanja za školsku 2013/14. godinu za Federaciju BiH na osnovu zbirnih podataka za devet kantona.

U grafikonu iznad predstavljeni su podaci o četiri najbrojnija zanimanja III stepena na evidencijama nezaposlenih osoba i podaci o brojčanoj i procentualnoj zastupljenosti istih zanimanja u kantonalnim planovima upisa za školsku 2013/14. godinu. Na osnovu grafičkog prikaza podataka, može se zaključiti da sva četiri zanimanja koja su najbrojnija na evidencijama nezaposlenih su zastupljena u značajnoj mjeri i u planovima upisa, tj. dijelu planova upisa koji se odnose na zanimanja III stepena. Posebno je izražen veliki udio prodavača/trgovaca i na evidencijama nezaposlenih i u planovima upisa, što ukazuje na nedovoljnu usaglašenost upisnih politika u kantonima sa podacima sa tržišta rada. Ipak, vrijedno je spomenuti da prema posljednjoj Analizi tržišta rada koju je objavio Federalni zavod za zapošljavanje¹⁵, u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu povećat će se potražnja za trgovcima/prodavačima na tržištu rada, što znači da će zanimanje prodavač i dalje ostati aktuelno, ali svakako treba razmisiliti o smanjivanju upisnih kvota za ovo

¹⁵ Federalni zavod za zapošljavanje: Analiza tržišta rada i zapošljavanja u Federaciji BiH u 2012. godini sa procjenama za 2013. godinu . Sarajevo, 2013.

zanimanje jer i pored prisutne potražnje, tržište rada ne može apsorbovati toliki broj trgovaca/prodavača.

5. Kompatibilnost nastavnih planova i programa sa znanjima i vještinama potrebnim tržištu rada

Jedno od krucijalnih pitanja usklađenosti srednjeg obrazovanja s potrebama tržišta rada jeste u kojoj mjeri su nastavni planovi i programi kompatibilni sa zahtjevima tržišta rada, tj. sa vještinama i kvalifikacijama koje se traže od strane poslodavaca.

Podaci GTZ-ovog istraživanja o potrebama mladih za omladinskom politikom iz 2008. godine ukazuju na to da su ispitani učenici i studenti najnezadovoljniji tehničkom opremljenosti škola, ali i praktičnom nastavom. Istraživanje je utvrdilo da je tek jedna trećina mladih imala iskustva s praktičnom nastavom, kao i da oni učenici koji imaju praktičnu nastavu od nje nemaju puno koristi, jer je infrastruktura zastarjela. Tako se suočavamo s problemom gdje nezaposlena lica sa srednjom stručnom spremom u suštini posjeduju znanja i tehničke vještine za „zastarjelu tehnologiju“, te se stvara radna snaga koja nije kvalificirana za rad sa tehnologijama koje se danas primjenjuju. Kao rezultat, svršeni srednjoškolci se u najvećoj mjeri ne uspijevaju zaposliti na poslovima za koje su se školovali. U ovom istraživanju se, također, navodi da svaka četvrta zaposlena mlada osoba radi na poslovima koji su u potpunosti različiti od usmjerenja vlastitog obrazovanja, što uzrokuje značajne nedostatke znanja i vještina potrebnih za obavljanje posla. Ovakva situacija produbljuje problem nezaposlenosti stvarajući dugoročnu nezaposlenost. Mada škole pokušavaju da odgovore na potrebe tržišta rada te su u ovom smjeru urađeni mnogi treninzi i seminari s ciljem uvođenja modularnih nastavnih planova i programa, ipak ovi naporci nisu dovoljni. Prelazak na modularne nastavne planove i programe u srednjem stručnom obrazovanju i obuci nije u potpunosti proveden u praksi, a što bi povećalo fleksibilnost planova i programa te omogućilo bolje prilagođavanje kvalifikacija potrebama tržišta rada. Modularni pristup izradi nastavnih planova i programa je u Federaciji BiH različit od kantona do kantona. Modul/modularni kurikulum je, prema definiciji EU VET-a 3, specifična vrsta kurikuluma koji se bazira na upotrebi modula kao osnovnih jedinica strukture. Okosnica modularnog kurikuluma je modul. Jednostavnije rečeno, modul je zaokružena cjelina, nezavisni, ali koherentni i samostojeći skup ishoda učenja u sklopu šireg predmeta ili sam, sa jasno definiranim sadržajem i unaprijed određenom metodologijom i standardima ocjenjivanja. Modul se može uzeti sam ili u sprezi s drugim modulima, uz koje može činiti program ili širu cjelinu znanja, vještina i kompetencija i, shodno tome, i kvalifikacija. Sadržaj modula može varirati, u zavisnosti od pristupa razvijanju, ali su bazične osnove iste: identifikacija modula, pozicija modula u širem programu subjekta, ciljevi učenja, sadržaj učenja, metodologija nastave i metodologija ocjenjivanja učenja.

6. Primjena legislative koja se odnosi na srednjoškolsko obrazovanje

Proces usklađivanja kantonalnih zakona sa okvirnim zakonima u oblasti obrazovanja, koji se utvrđuju na državnom nivou, teče sporo i neujednačenom dinamikom unutar Federacije Bosne i Hercegovine. Četiri kantona u Federaciji BiH još uvijek nisu

uskladila svoje zakone sa Okvирnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini¹⁶, koji je donesen u 2008. godini. Radi se o Srednjobosanskom, Zapadnohercegovačkom, Hercegovačko-neretvanskom i Kantonu 10. Tako, npr. u značajnoj mjeri nisu implementirane odredbe o stručnom obrazovanju prema kojima bi se trebale uspostaviti dvije vrste vijeća kojima je svrha bolje usklađivanje obrazovanja s potrebama tržišta rada: tripartitna savjetodavna vijeća na nivou entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH i savjetodavna vijeća na nivou škola. Nepostojanje ovih vijeća onemogućava da škole budu bolje povezane sa tržištem rada, te da se može posredno uticati na kreiranje nastavnog plana i programa. Ništa manji problem nije ni nedostatak zakonske regulative kada je u pitanju obrazovanje odraslih. U Federaciji BiH samo je, za sada, Unsko-sanski kanton usvojio Zakon o obrazovanju odraslih. Također, u Federaciji BiH još uvijek ne postoji priznavanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, koje bi trebalo biti dio okvira kvalifikacija koji bi se uskladio sa Evropskim kvalifikacijskim okvirom.

7. Saradnja obrazovnih institucija i zavoda za zapošljavanje

Ministarstva obrazovanja ne obavlaju funkciju dugoročnog projiciranja budućih potreba obrazovanja. Komunikacija između ministarstava obrazovanja i tržišta rada obavlja se putem informacija koje dostavljaju zavodi za zapošljavanje. Federalni zavod za zapošljavanje informacije o stanju na tržištu rada dobija od kantonalnih, odnosno općinskih službi, ali podaci koji se prikupljaju ne oslikavaju detaljno potrebe tržišta rada. Na primjer, u kontekstu preciznih podataka u vezi vještina koje se traže, podaci pokazuju da su najtraženije vještine poznavanje rada na računaru te engleski jezik, ali detalji o drugim potrebnim vještinskim izostaju. Također, pored nedovoljnog broja indikatora koji se prate na tržištu rada, nedostaje i segment detaljne analize postojećeg stanja te dugoročnog planiranja u skladu s podacima koji se prate.

S druge strane, uslijed nedostatka podataka za analizu u „Funkcionalnom pregledu sektora obrazovanja u Bosni i Hercegovini“ (2005), navodi se da ministarstva obrazovanja nemaju sveobuhvatne smjernice ni podatke koji mogu poslužiti kao obrazloženje za zatvaranje ili otvaranje škola ili njihovo ukidanje, revidiranje ili uvođenje različitih vrsta obrazovnih kurseva, a u državnoj Strategiji razvoja stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za period 2007 – 2013. godina navodi se da su i dalje nastavile s radom neke stručne škole koje obrazuju zanimanja koja tržište rada uopće ne treba. Dodatni problem očituje se kroz nedostatak komunikacije svih ostalih važnih aktera u ova dva sektora. Prisutan je i nedostatak saradnje ministarstava obrazovanja i drugih institucija: privrednih komora i Udruženja poslodavaca u FBiH itd.

8. Profesionalna orientacija u okviru obrazovnog sektora

Profesionalnu orientaciju uglavnom provode pedagozi u školama u saradnji sa nastavnicima, ali kvalitet ovih programa zavisi od raspoloživosti pedagoga¹⁷ i educiranosti nastavnog osoblja da pruži adekvatnu podršku i sve potrebne

¹⁶ Službeni glasnik BiH, broj 63/08.

¹⁷ U manjim srednjim školama pedagozi su angažirani na pola radne norme, zbog čega se postavlja pitanje njihove dostupnosti da daju adekvatne usluge savjetovanja i vođenja učenika u procesu izbora odgovarajuće karijere.

informacije potrebne za izbor odgovarajućeg zanimanja i karijere. Profesionalna orientacija se često svodi na popunjavanje upitnika o zainteresiranosti učenika za pojedina zanimanja i kroz prezentaciju pojedinih zanimanja preko rada odjeljenskih zajednica i preko pedagoga. Na primjer, na području BPK-a Goražde profesionalna orientacija ne provodi se prema ustanovljenim procedurama, već se u okviru postojećih aktivnosti po školama provodi anketa u završnim razredima osnovnih škola gdje učenici izražavaju svoju želju i namjeru za nastavak obrazovanja u srednjim školama. U HNK se, također, ne radi po utvrđenom modelu, nego „kvalitetniji pedagozi obično pripreme kriterije za upis u srednje škole, obave testiranja i daju preporuke za izbor tri najadekvatnije škole, objave listu zanimanja i broj nezaposlenih. Ostali pedagozi samo pitaju djecu šta žele upisati i na taj način obave aktivnosti“¹⁸. Nema pouzdanih podataka na nivou ministarstava o tome da li se u svim školama učenici testiraju kako bi se ustanovio afinitet prema određenom zanimanju, niti da li se u svim školama organiziraju specijalni roditeljski sastanci ili radionice o ovoj temi. U nekim kantonima praktikuje se i proslijedivanje informacija o najtraženijim zanimanjima sa biroa za zapošljavanje, ali ti napori nisu uvezani ni sistematizirani.

Provođenje profesionalne orientacije drastično varira od kantona do kantona. Evropska trening fondacija navodi da su najvažnije okolnosti koje koče primjenu kvalitetne profesionalne orientacije: institucionalno nerazumijevanje profesionalne orientacije, te fragmentiranost strukture upravljanja koja znatno ograničava protok podataka i informacija.

9. Profesionalna orientacija u okviru tržišta rada

Postoji određeni napredak u radu službi za zapošljavanje u Federaciji BiH, koji se ogleda u pripremi stručnih i informativnih brošura za upis u srednje škole i za pripremu za traženje posla. Međutim, ovi pokušaji su nedovoljni i ne dopiru do budućih srednjoškolaca, jer je i dalje izražen nesrazmjeran trend upisa u srednje škole s kojima je teško naći zaposlenje u struci i onih koje su tražene na tržištu. Kao rezultat, na primjer, osobe sa zanimanjem ekonomskog tehničara najčešće se registruju na evidencijama službi za zapošljavanje i na njima najduže ostaju. I u drugim dijelovima BiH situacija je slična: zanimanja za koja se obrazuje najveći broj učenika (ekonomski tehničar, prodavač, kuhan) najčešće su i zanimanja sa kojima je svršenim srednjoškolcima najteže naći posao.

S druge strane, za zanimanja koja su veoma tražena na tržištu rada ne postoji dovoljan interes učenika. Primjera radi, u Tuzlanskom kantonu za zanimanje rudara, koje je izuzetno traženo, interes učenika je vrlo mali. Posljednjih školskih godina planira se upis dva odjeljenja u Mješovitu srednju rudarsku školu u Tuzli, a upiše se jedva 20 učenika. Pojedina ministarstva obrazovanja koriste stipendiranje kao stimulativnu mjeru za upis u škole koje nude kvalifikacije za deficitarna zanimanja ali, nažalost, ovaj vid podrške ne daje željene rezultate. Bolja informiranost građana o potrebama i traženim zanimanjima na tržištu rada mogla bi dovesti i do promjene izbora zanimanja za koje će se školovati. Usluge profesionalne orientacije su nerazvijene, kako u obrazovnom, tako i u sektoru tržišta rada.

¹⁸ Nina Branković i Lidija Pisker: Analiza politika u oblasti obrazovanja sa ciljem njihovog usklađivanja sa zahtjevima tržišta rada i smanjenja nezaposlenosti, str. 9. (2010)

REZIME

Stanje u pogledu ponude i potražnje na tržištu rada je pod uticajem mnogo faktora, od kojih je jedan i obrazovanje. Obrazovanje prvenstveno utiče na ponudu radne snage, ali na izvjestan način utiče i na potražnju, jer ukoliko obrazovanje ne prati stanje na tržištu rada i ne obrazuje dovoljno kadra za kojim postoji potražnja, ta potražnja se zadržava, pa čak i povećava. Ipak, na samo tržište rada utiču i mnogi drugi faktori, uključujući ekonomski razvoj koji generira potražnju na tržištu rada, a spor ekonomski rast i stagnacija privrede koji su prisutni u Bosni i Hercegovini rezultiraju nemogućnošću tržišta rada da apsorbuje radnu snagu koja je u potrazi za zaposlenjem. Analizom stanja na tržištu rada moguće je ustanoviti da su među grupama sa najvećom stopom nezaposlenih osoba sa završenim srednjim obrazovanjem III i IV stepena i mlađi u dobi od 15 do 24 godine, što ukazuje na neophodnost boljeg usklađivanja srednjeg obrazovanja i tržišta rada kako bi se prevazišlo ovo nepovoljno stanje. S druge strane, ankete koje se provode među poslodavcima ukazuju da je značajan broj primjedbi poslodavaca usmjeren na odsustvo praktičnih vještina i nedovoljnu sposobljenost osoba koje traže posao za obavljanje konkretnih poslova. Ukoliko posmatramo faktore unutar obrazovanja koji doprinose nedovoljnoj sposobljenosti svršenih kadrova za obavljanje poslova za koje su se obrazovali, jedan od njih je svakako i nedovoljna prilagođenost nastavnih planova i programa savremenim uslovima rada, nedovoljno osposobljavanje u oblasti savremenih tehnologija i nedovoljna zastupljenost ili neadekvatnost praktične nastave da osposobi učenike sa vještinama i kompetencijama koje se traže na tržištu rada. Uz navedeno, tu je i pitanje nerazvijenosti usluga profesionalne orientacije kako u školama, tako i pri službama za zapošljavanje, te nedovoljna saradnja ovih institucija na unapređenju kvaliteta usluga profesionalne orientacije i boljim rezultatima kada je u pitanju proces profesionalnog savjetovanja, vođenja i usmjeravanja učenika kako bi izbjegli greške u procesu izbora zanimanja i karijere. Posmatrano u užem smislu, međusobni uticaj između obrazovanja i tržišta rada se najjasnije vidi kroz analizu upisne politike. Naime, analizom upisne politike po kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine i planova upisa kao najjasnijih pokazatelja upisne politike, ustanovljeno je da su u proteklom periodu učinjeni pomaci na usklađivanju upisne politike sa stanjem na tržištu rada, ali oni su još uvijek nedovoljni. Analizom podataka o najbrojnijim zanimanjima na evidenciji nezaposlenih III i IV stepena obrazovanja i podataka o procentima zastupljenosti istih zanimanja u planovima upisa u srednju školu po kantonima, može se uočiti da su manji kantoni, kao što su Bosansko-podrinjski i Posavski kanton, uspješniji u modificiranju upisne politike prema kretanjima na tržištu rada, što je i logično s obzirom na to da je lakše mijenjati planove upisa za manji broj srednjih škola. Također, u manjim kantonima srednjoškolsko obrazovanje se realizira u srednjim mješovitim školama, što znači da ukidanje pojedinih zanimanja ne znači i zatvaranje škola, nego uvođenje novih usmjerenja u srednjim mješovitim školama, a ukidanje onih koja su suficitarna na tržištu rada. Stoga, evidentno je da se prilikom kreiranja upisne politike, pored objektivnih faktora kao što su ponuda i potražnja na tržištu rada, u obzir uzimaju i subjektivni faktori kao što su opasnost od gubitka posla za značajan broj profesora zaposlenih u školama/smjerovima škola koji obrazuju za zanimanja koja su suficitarna na tržištu rada. Stoga, u budućnosti, najveći izazov će biti uspostaviti kvalitetan dijalog između različitih socijalnih partnera, uključujući ministarstva obrazovanja, ministarstva rada, škole, poslodavce, službe za zapošljavanje, privredne i obrtničke komore i druge relevantne institucije radi boljeg, kvalitetnijeg i

na potrebama zasnovanog kreiranja upisnih politika na različitim nivoima. Također je nužna koordinacija upisnih politika na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, jer su tržišta rada kantona isuviše mala da bi se kvalitetno mogao usklađivati odnos ponude i potražnje za radnom snagom, odnosno planirati kadar za duži vremenski period.

PREPORUKE

Preporuka 1: Nastavni planovi i programi trebaju kod učenika razvijati znanja i vještine potrebne na tržištu rada.

Kako nastavni planovi i programi u srednjem obrazovanju u Federaciji BiH ne prate u dovoljnoj mjeri potrebe tržišta rada u smislu sticanja kompetencija koje se traže, većina zanimanja za koja se učenici obrazuju i obučavaju u školama nije prilagođena zahtjevima tržišta rada. Ovo je moguće postići ukoliko se modularni pristup izradi nastavnih planova i programa primjenjuje u svim školama. Ujedno, kroz nastavni plan i program treba razvijati svijest kod učenika o tome da su upravo oni najodgovorniji za pokretanje inicijative za traženje posla.

Preporuka 2: Upisne politike trebaju biti strateški osmišljene kroz izgradnju partnerskog odnosa između ministarstava obrazovanja i poslodavaca, te ostalih socijalnih partnera.

Upisnu politiku, a konkretnije plan upisa učenika u srednje škole koji izrađuju ministarstva obrazovanja, treba bazirati na potrebama privrednog razvoja sredine u kojoj škola djeluje i potrebama tržišta rada, pri tome uvažavajući interesovanja i sposobnosti učenika, kao i materijalne i kadrovske mogućnosti škole. Prilikom planiranja upisne politike, neophodno je uzeti u obzir i upisne politike drugih kantona.

Preporuka 3: Profesionalna orientacija učenika treba se početi primjenjivati, te treba biti standardizirana i usmjerena kako na prepoznavanje učeničkih sposobnosti i afiniteta, tako i potražnjom na tržištu rada.

Neophodno je razviti standardizirani program profesionalne orientacije u osnovnim i srednjim školama, koji bi imao za cilj savjetovanje, usmjeravanje i pomoć pri odabiru karijere za učenike prema zanimanjima u kojima imaju najviše izgleda na uspjeh, ali i mogućnostima za zapošljavanje, te omogućiti učenicima uvid u stanje na tržištu rada u pogledu ponude i potražnje za određenim zanimanjima.

Preporuka 4: Na Koordinaciji ministara obrazovanja i nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine usaglašavati upisnu politiku u srednjoškolskom obrazovanju u Federaciji BiH

Iskoristiti mogućnosti Koordinacije ministara obrazovanja i nauke u Federaciji BiH na kojoj bi se vodila rasprava o upisnoj politici u svakom kantonu s aspekta potreba tržišta rada, kao i s aspekta evidencije o nezaposlenim osobama koju vode službe za zapošljavanje, te usaglašavala politika planiranja kadrova po pojedinim zanimanjima.

Preporuka 5: Kontinuirano poboljšavati uslove izvođenja praktične nastave

Neophodna su veća ulaganja u opremanje kabineta i radionica za izvođenje praktične nastave, kao i stimuliranje poslodavaca da primaju učenike na praksi, i da se nastavnici stručnih predmeta iz škola usavršavaju u poduzećima.